

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

35E JAARGANG

WOENSDAG 21 JUNI 1950

No. 1728

COMMISSIE VAN REDACTIE:

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;

F. de Vries; C. van den Berg (secretaris).

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-Redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen; R. Vandeputte;

F. Versichelen.

Gegevens over adressen, abonnementen enz. op de laatste bladzijde van dit nummer.

INHOUD:

	Blz.
De artikelen van deze week	487
Sommaire, summary	487
Rijk en gemeenten door Prof. Mr C. W. de Vries	488
Het wettelijk toezicht op de gemeentefinanciën door Prof. Mr D. Simons	491
Conjunctuurpolitiek en de Nederlandse gemeenten door H. M. de Lange	492
Conjunctuurpolitiek en gemeentelijke zelfstandigheid door J. Hasper	495
Conjunctuurpolitiek en gemeentefinanciën door L. H. Klaassen	497
De woningverdeling door Ir J. S. van Nouhuys	498
De prijsbepaling van industrieterreinen door L. H. Klaassen	500
Boekbespreking:	
Gemeentebestuur van Amersfoort: De begroting van Amersfoort in woord en beeld, bespr. door L. H. Klaassen ..	501
Geld- en kapitaalmarkt	501
Statistiek:	
De bevolking van enkele Nederlandse gemeenten gedurende de periode 1850—1950	502
Woningvoorraad in Nederland	502

DEZER DAGEN

wordt men gepraaid. Van alle vlakken, waar nog een reclamebiljet een plaats kon vinden, worden Nederlanders en buitenlanders opgeroepen tot het bezoeken en aanschouwen van een plethora van tentoonstellingen, manifestaties, beurzen, abele, volks- en openluchtspelen, en herdenkingsfeesten. „Deez' waereld is een schouw-toneel”, zo blijft steeds Vondel actueel en het spelkarakter in onze cultuur wat overdreven.

Boven dit alles uit hebben wij, misschien omdat het huis van de redactie in Rotterdam en dicht bij de haven staat, één kreet verstaan: Ahoy. Rotterdam heeft onder de naam van deze aanroep over het water een tentoonstelling ingericht; zij doet zien, dat de sculptuur van Zadkine, de klacht van de stad om het uitgescheurde hart, een momentopname is, die in de geest reeds is overleefd.

„Het is, of vanuit deze haven iets over heel de wereld drijft” — men zal de regels van Jan Prins herkennen —, want op vele gebieden is er een neiging tot bijdraaien. De moeizame onderhandelingen over de Europese betalingsunie hebben een overeenstemming over beginselen gebracht. De Belgen, die meenden, dat zij niet langer in dit korvooi konden varen, hebben hun plaats in de linie hernomen.

Over de Benelux zal men evenzeer een nieuw punt van rencontre zoeken; een zekere neiging tot afdrijven is onmiskenbaar geweest en — het is een bekende geschiedenis uit de journalen van onze zeevaarders — de afgesproken ontmoetingsplaats en -datum leverden de navigators moeilijkheden; maar het zal er van komen.

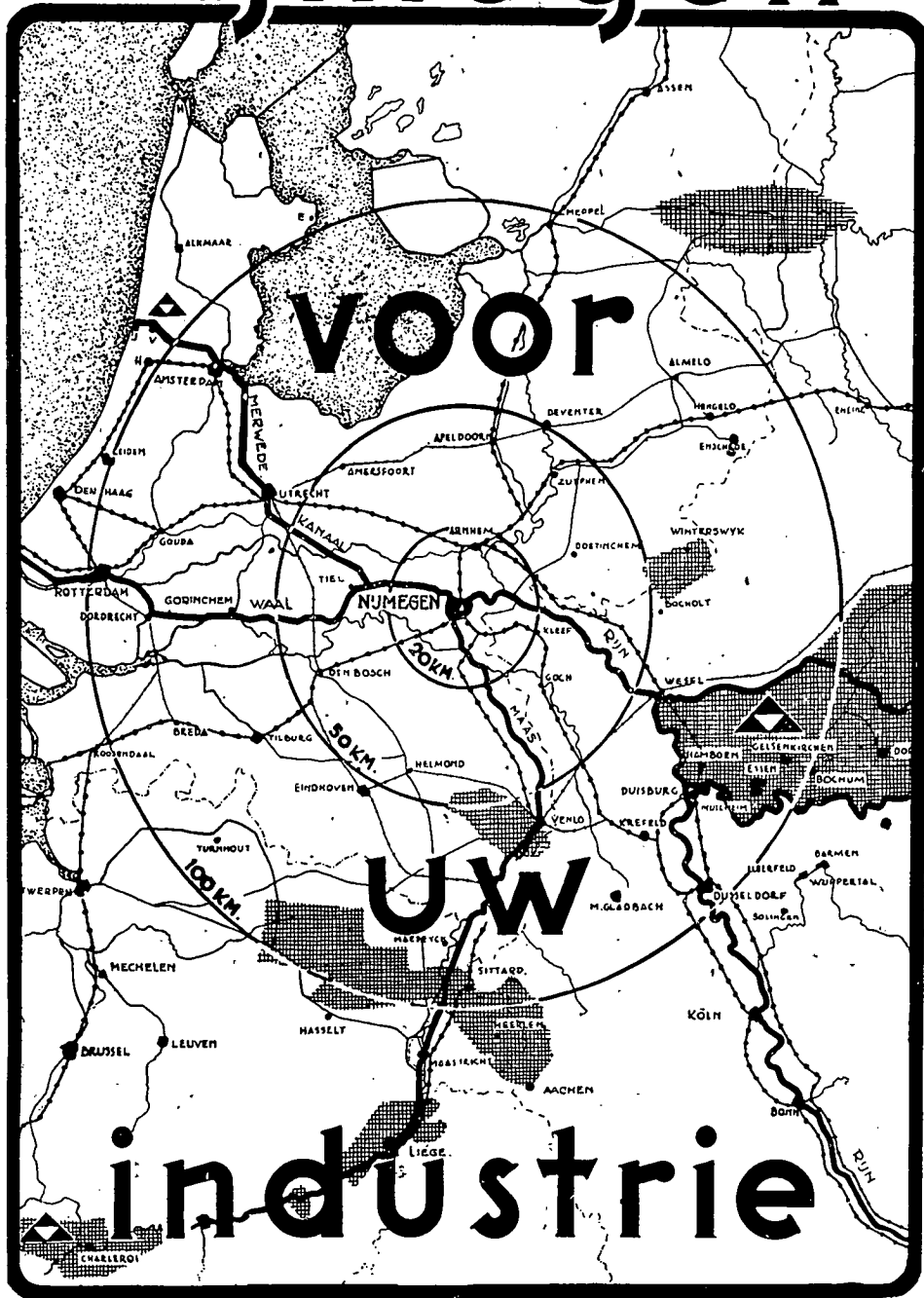
Wat doet de Britse Minister-President ten aanzien van het Plan-Schuman, bijdraaien of afhouden? De overige nauw-betrokken landen hebben elkaar reeds rendez-vous gegeven te Parijs. En Attlee denkt en denkt. Ook over een andere moeilijke, ditmaal in eerste aanleg interne, beslissing. Hoe te handelen met de loonstop, door vele vakverenigingen met kracht aangevochten? Te loevert bevindt de Britse Regering zich niet.

Is West-Duitsland zover, wat zijn internationale politieke positie aangaat? De volksvertegenwoordiging heeft besloten toe te treden tot de Raad voor Europa; de stemming wees uit, dat thans vele afgevaardigden geneigd zijn de steven in deze richting te wenden. Tegelijk is een internationaal gesprek gaande over de prijs van de Roerkölen, die verschillend is gesteld voor binnen- en buitenland. Overeenstemming is niet bereikt; duidelijk is echter, dat, economisch, Duitslands stem weer gaat klinken. Zij het zeer bescheiden, bij het forse geluid, dat van de overkant van de Atlantische Oceaan komt. Daarvandaan kan ieder uit een indrukwekkende reeks productie- en werkgelegenheidscijfers vernemen, dat de vaart in het schip blijft.

Betekent dit, dat alle landen op zoek naar dollars hun doel zullen bereiken in het kielzog van deze prosperiteit? Op de conferentie van de Nederlandsche Economische Hoogeschool over vraagstukken van internationaal evenwicht, toonde Professor Tinbergen aan, dat, vergeleken met 1938, de verhouding tussen nationaal inkomen en invoer in de Verenigde Staten na de oorlog zelfs lager was.

„Tracing a new international balance”. Het is misschien even wanhopig als het praaien van passerende schepen, dat Ahab deed op zoek naar de witte walvis. Maar wat is wetenschappelijk nuttiger dan het zelf geleerde door te geven aan degenen, die men in het voorbijkomen ontmoet?

nijmegen

De Nieuwe Haven- en Industrieterreinen te Nijmegen

Zoals elders in den lande bestond ook in Nijmegen na de oorlog een groeiende belangstelling voor de vestiging van nieuwe industrieën. In 1948 werd daarom begonnen met de aanleg van een nieuwe haven aan het Maas-Waalkanaal. Rondom deze haven zijn industrieterreinen aangelegd met een breedte van 60, 100 en 130 M, terwijl er ook enkele terreinen van grotere afmetingen zijn. Behalve deze haventerreinen zijn nog aanzienlijke oppervlakten beschikbaar voor terreinen, die geen behoefte hebben aan een ligging direct aan een haven. Deze bedrijven zullen gebruik kunnen maken van een openbare loswal met kranen. De terreinen zullen spoorwegaansluiting krijgen, zodra daarvoor belangstelling bestaat.

De grondslag van de terreinen bestaat uit opgespoten zand op een zandige ondergrond, zodat zelfs zware gebouwen zonder kostbare funderingen kunnen worden opgetrokken.

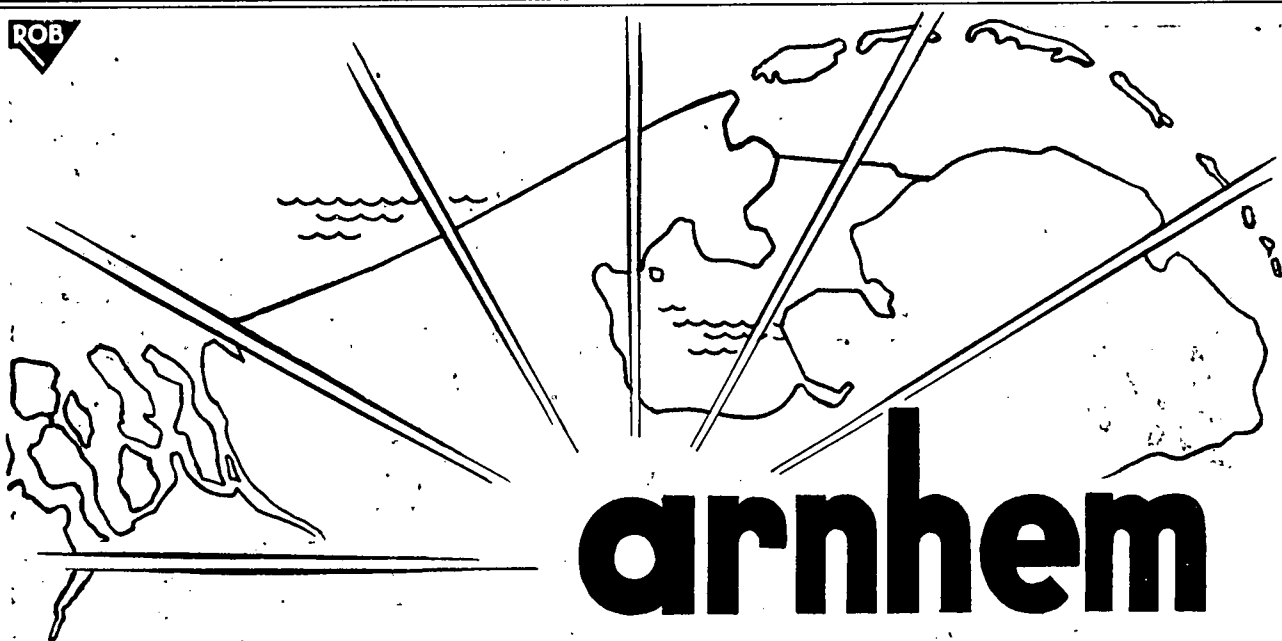
Als regel worden de gronden in langdurige erfpacht uitgegeven. De erfpachtscanon bedraagt in het algemeen f 0,23 per m² per jaar,

vermeerderd met f 5,— per jaar per strekkende meter glooiende en f 25,— per jaar per strekkende meter verticale oever.

In de gereedgekomen haven, welke in de bodem een breedte van 60 m heeft, is het peil ca 7,50 m + N.A.P., terwijl de terreinen op 9,20 m tot 10,00 m + N.A.P. liggen. De diepte langs de kade is 3,50 m, zodat de haven bereikbaar is voor de grootste binnenschepen.

Voor de te Nijmegen gevestigde industrieën zijn voldoende geschoolde en ongeschoolde arbeidskrachten beschikbaar, terwijl nieuwe werkers gemakkelijk uit het omliggende platteland kunnen worden aangetrokken.

Voor het verkrijgen van nadere inlichtingen gelieve men zich te wenden tot het Stadhuis te Nijmegen, Lange Nieuwstraat no. 2, of tot het Ingenieursbureau v/h J. van Hasselt & de Koning, Pater Brugmanstraat 2, te Nijmegen.

Gunstig gelegen

arnhem

**zowel voor grote als voor kleine
INDUSTRIEËN**

**Industrieterrein langs de rijksweg Arnhem-Zevenaar
direct beschikbaar ± 20 ha
ontworpen ± 80 ha**

Inlichtingen: Bureau Gem.werken Westerv. dijk 4^a Tel. 20744

Industrieterreinen

beschikbaar te

URK

*Liggend aan kanaal en weg
N.O.-Polder en in onmiddellij-
ke nabijheid van Urker-
havens.*

★ **Inlichtingen verstrekt het
Gemeentebestuur van Urk**

Gemeente

ZUIDBROEK

Industrieterrein

Is gelegen aan spoorweg
aan verkeersweg
en binnenkort
aan 1000-tons kanaal

Vraagt inlichtingen op het gemeentehuis (tel. no 8)

INDUSTRIETERREIN

Sassenheim

De in het hart van de Randstad Holland gele-
gen zich zeer snel uitbreidende gemeente Sas-
senheim beschikt nog over enkele percelen zeer
gunstig aan 200-tons vaarwater en grote weg
gelegen industrieterrein.

De percelen bieden door hun bijzondere ligging
in de onmiddellijke nabijheid van de auto-snel-
weg Amsterdam-Sassenheim-Den Haag-Rotterdam
en de grote verkeersweg Leiden-Sassenheim-
Haarlem bijzondere mogelijkheden uit een oog-
punt van reclame en vervoer.

De gemeente Sassenheim beschikt over een
ruim arbeidersoverschot, zodat vestiging van
arbeidsintensieve bedrijven zeer op prijs gesteld
wordt.

Voor de levensmiddelen-industrie biedt
deze in het centrum van het grote consumptie-
gebied van Nederland gelegen gemeente enorme
voordelen.

Voor de voorziening in de benodigde woon-
ruimte verstrekt het Gemeentebestuur zijn volle
medewerking.

**Inlichtingen zullen U gaarne
worden verstrekt op h. t.
Bureau van Gemeentewerken**

Zet hem dààr neer

Dan rookt hij beter!

Een goede vestigingsplaats voor Uw bedrijf is Oostelijk Friesland, want hier liggen een 12-tal industrieterreinen aan spoor- en autowegen en aan 1000-tons vaarwater;

hier is een arbeidsoverschot van duizenden, die zeer geschikt zijn voor industriële arbeid;

hier is de prijs van bouwrijp industrieterrein op stevige zandgrond uiterst laag.

Vraagt inlichtingen over vestigingsfactoren en industriegebouwen aan het Bureau van het:

Industrieschap Oostelijk Friesland

POSTBUS 65 - LEEUWARDEN - HOPPLEIN 33 - TELEF. 05100-6447 en 4364

MAASTRICHT

Centraal gelegen in Benelux

Gelukkige combinatie van monumenten-, cultuur- en werkstad te midden van industrie- en recreatiegebieden, waardoor alle aantrekkelijke economische en sociale vestigingsfactoren aanwezig zijn.

Het is heus niet verantwoord Uw plannen vast te leggen, alvorens Maastricht te hebben bekeken.

Gemeentebestuur telefoon K 4400 - 2044.

WAGENINGEN

**GUNSTIG GELEGEN
INDUSTRIETERREINEN**

Groot vaarwater met goed
geoutilleerde Rijnhaven

Grote verkeerswegen

Arbeidskrachten beschikbaar

Aantrekkelijke streek

*Uitstekende onderwijsvoorziening
(o.a. Technische School en Lyceum)*

Inlichtingen

**DIRECTEUR GEMEENTEWERKEN
(Ir J. Klaarenbeek)**

**Waagstraat 4, Wageningen
Telefoon K 8370 - 2041**

Mijdrecht

De gemeente MIJDRECHT, gunstig gelegen t.o.v. Amsterdam en Utrecht, heeft de beschikking over een

INDUSTRIETERREIN

groot ongeveer 6 ha.

Dit terrein is in de onmiddellijke nabijheid van de spoorlijn gelegen en ook via waterwegen bereikbaar.

Mijdrecht telt reeds diverse belangrijke industriële bedrijven.

Voor nadere inlichtingen betreffende grondprijs e.d. wende men zich tot de gemeentesecretarie van Mijdrecht.

DE GEMEENTE MAASSLUIS

de eerste havenstad aan de Nieuwe Waterweg
en de poort van het Westland heeft

INDUSTRIETERREIN

zeer gunstig gelegen aan spoor en water te koop en te huur. Een uitgebreid wegennet in alle richtingen is aanwezig.

Het gemeentebestuur verstrekt gaarne inlichtingen.

GEMEENTE BEUNINGEN

4½ HA INDUSTRIETERREIN

aan Maas-Waalkanaal op 3 KM
afstand, van centrum Nijmegen

RUIME BOUWTERREINEN

in fraaie omgeving

Gunstige arbeidsmarkt

Centrum van fruitteelt

Inlichtingen: Gemeentehuis K 8807-206

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.
Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale beparing — afschrijving van
toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening
Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

HAV BANK - SCHIEDAM

COLLECTIEVE PENSIOEN-VERZEKERING

R. Mees & Zoonen

Anno 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

Rotterdam

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen
Amsterdam (alleen Assurantie)

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

N.V. BETONFABRIEK „DE METEOR“

GEVESTIGD TE DE STEEG (GEM. RHEDEN)

Uitgifte van nominaal f750.000.— aandelen

in stukken groot nom. f250.— aan toonder,
voor de helft delende in de winst van het boekjaar 1950
en ten volle in de winst van volgende boekjaren.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde
aandelen, uitsluitend voor houders van aandelen,
opent op

Dinsdag 27 Juni 1950

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Graven-
hage, Arnhem en Velp,

tot den koers van 120 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 19 Juni 1950.
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de
inschrijvingskantoren.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 19 Juni 1950.

met papier geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

Prof. Mr C. W. de Vries, *Rijk en gemeenten.*

De gevolgen van de geleidelijke afschaffing der ondernemingsbelasting voor de gemeenten laten zich in twee woorden samenvatten: compensatie en substitutie. Compensatie door het Rijk voor de periode 1948—1950, wegens eerst toegezegde en later gederfde gemeentelijke inkomsten; substitutie na opheffing van de ondernemingsbelasting, uit de algemene middelen van het Rijk, in afwachting van een eigen gemeentelijke belasting. Om aan de onzekerheid een einde te maken en om klaarheid te brengen in het verwarde financiële statuut van de gemeenten is een regeling gewenst. Dit eist met 1953 een codificatie, buiten de Gemeentewet. Het gemeentelijk financieel statuut zou naar een afzonderlijke financieelwet voor de gemeenten kunnen worden overgebracht.

Prof. Mr D. Simons, *Het wettelijk toezicht op de gemeentefinanciën.*

Op tweeërlei wijze kan men funderen, dat grondwet en wet het financieel beleid van de gemeenten onder toezicht hebben gesteld. Het gemeentelijk financieel beleid mag het financieel beleid van het Rijk niet in gevaar brengen. Voorts moet toezicht van hoger hand het gemeentebestuur behoeden voor handelingen, die het financieel bestel van de gemeenten in gevaar brengen. De eerste grond heeft allens veel aan betekenis verloren; de tweede maakt, theoretisch althans, volgens schr. het meeste inbreuk op de gemeentelijke autonomie. Richtsnoer moet blijven, dat aan de gemeenten en haar bestaan autonomie is toegekend.

H. M. de Lange, *Conjunctuurpolitiek en de Nederlandse gemeenten.*

Voor succesvolle toepassing van een compenserende openbare werkenpolitiek is intensieve voorbereiding en medewerking van de gemeenten noodzakelijk. Een beroep op vrijwillige medewerking is niet afdoende, en synchronisatie is nodig. De keuze gaat hierbij tussen een systeem van controle en voorschriften of een stelsel van wisselende subsidies. De politiek enig mogelijke weg is die van het indirecte middel, hetgeen inhoudt, dat, indien in door de Regering te bepalen perioden kapitaalsuitgaven worden gedaan, een zeker percentage van de daarmee gemoeide bedragen wordt gestort op een geblokkeerde rekening bij het Rijk. Zodra de Regering de tijd gekomen acht, worden de gestorte gelden teruggegeven voor het doen uitvoeren van werken.

J. Hasper, *Conjunctuurpolitiek en gemeentelijke zelfstandigheid.*

Indien een regeringspolitiek, gericht op synchronisatie van een eventuele landelijke conjunctuurpolitiek t.a.v. de gemeenten, wordt gevolgd, zullen de gemeenten het restant hunner financiële zelfstandigheid verliezen en in verval geraken. Willen we bij het voeren van een uitgavenpolitiek rekening houden met een blijvend conjunctuurverschijnsel, dan zal moeten worden opgehouden met een financieringspolitiek, die een volgende generatie belast. In tijden van hoogconjunctuur zal met dit systeem van dekking van (buitengewone) uitgaven uit de gewone middelen moeten worden begonnen. Komen moeilijke jaren, dan kan in meerdere of mindere mate worden geleend zonder dat het budget wordt bezwaard. Deze mogelijkheid is met vrijwillige medewerking der gemeenten te verwezenlijken, mits haar de nodige vrijheid en financiële zelfstandigheid wordt gelaten.

L. H. Klaassen, *Conjunctuurpolitiek en gemeentefinanciën.*

Het is voor een gemeente momenteel niet eenvoudig om conjunctuurpolitiek te gaan bedrijven. Immers, juist nu nopen sociale en economische overwegingen de gemeenten tot het doen van grote uitgaven. Gezien de begrotings-

tekorten, zijn bovendien de mogelijkheden voor het voeren van een effectieve conjunctuurpolitiek uitermate gering. Nu het kweken van overschotten voorlopig uitgesloten is, zal in de zeker komende periode van grotere werkloosheid een uitkering van de Rijksoverheid aan de gemeenten, die stijgt, naarmate de werkloosheid dreigt toe te nemen, slechts uitkomst kunnen bieden.

Ir J. S. van Nouhuys, *De woningverdeling.*

Nagegaan wordt in hoeverre de resultaten der woningverdeling over de gemeenten aan de gestelde richtlijnen beantwoorden. Schr. komt tot de conclusie, dat er geen uniformiteit bestaat in de woningverdeling tussen de verschillende provincies. Voorts verstoort het toewijzen van industriewoningen in ernstige mate het gezonde principe van verdeling naar het relatieve tekort, terwijl algemeen economische motieven om deze verstoringen te rechtvaardigen niet aanwezig lijken.

L. H. Klaassen, *De prijsbepaling van industrieterreinen.*

In dit artikel wordt de politiek, welke de gemeenten moeten voeren ten aanzien van de industrievestiging, besproken. Gesteld wordt, dat een bepaalde structuur van de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten een noodzakelijke voorwaarde is voor het voeren van een juiste politiek in dit opzicht. Uitgaande van een op lange termijn in evenwicht zijnde begroting, mag dit in principe aanwezige evenwicht nimmer door een bevolkingstoe- of -afnemings worden verstoord. Het afschaffen van de ondernemingsbelasting schept hier problemen, welke er toe zouden kunnen leiden, dat althans een deel van de hierdoor weggevallen inkomsten verhaald wordt op de prijzen van industrieterreinen en dus op de zich uitbreidende en nieuw vestigende industrie. Een regeling van de financiële verhouding van het Rijk en de gemeenten zal hiermede rekening moeten houden.

SOMMAIRE.

Le présent numéro des „E.-S.B.” est consacré aux communes néerlandaises. Le premier article (dû à la plume du Prof. Mr C. W. de Vries) traite des difficultés révélées dans les relations financières entre l'Etat et les communes, pendant la période de 1948 à 1952. Une deuxième étude (rédigée par le Prof. Mr D. Simons) examine la mesure dans laquelle la politique financière des communes doit être surveillée légalement, en tenant compte de l'autonomie communale. Les trois articles suivants publiés respectivement par M.M. H. M. de Lange, J. Hasper et L. H. Klaassen, traitent de l'opportunité et de la possibilité pour les communes d'appliquer une politique de conjoncture. L'article de l'ingénieur J. S. van Nouhuys, donne un exposé des résultats obtenus par la distribution des habitations allouées aux communes. M. L. H. Klaassen commente la politique à suivre par les communes en matière d'établissement d'industries.

SUMMARY

This issue is devoted to the Netherlands municipalities. The first article, written by Prof. Dr C. W. de Vries, deals with the difficulties prevailing in the financial relation between the State and the municipalities during the current period (1948—1952). Prof. Dr D. Simons, the writer of the second article, discusses the question covering the extent of legal supervision of municipal financial policy in connection with municipal economy. The next three articles, prepared by Mr. H. M. de Lange, Mr. J. Hasper and Mr. L. H. Klaassen, respectively, deal with the desirability and the possibility of conducting a municipal economic policy. The article of Dr J. S. van Nouhuys outlines the results of the distribution of houses among the various municipalities. In the last article Mr. L. H. Klaassen discusses the policy which should be followed by the municipalities with regard to industrial establishments.

RIJK EN GEMEENTEN.

Een meer pakkende titel, zich aanpassende bij de moeilijkheden in de financiële betrekking van Rijk en gemeenten van deze periode (1948-1952), ware wel wenselijk. Elke periode bracht voor de deskundigen een zeker jargon. Ieder deskundige weet uit de negentiende eeuw de moeilijkheden der „fixatie”. Na de eerste wereldoorlog kwam „het nationaal minimum”; met 1929 „de vloerformule”, het „plafond”, de belastingcapaciteit, de „vlucht-heuvels.

Zou dit tijdschriftartikel nu tot opschrift mogen hebben: compensatie en substitutie? Wij leven (zomer 1950) in de moeilijkheden, ontstaan door de (ten aanzien der gemeenten) geleidelijke afschaffing der ondernemingsbelasting. De gevolgen daarvan laten zich in deze twee woorden uitdrukken: compensatie en substitutie.

De noodvoorziening 1948-1950 moet gewijzigd worden. Over 1949 en 1950 ontvangen de individuele gemeenten en het Gemeentefonds minder inkomsten uit de ondernemingsbelasting dan waarop zij oorspronkelijk voor deze periode recht hadden. De begrotingen der gemeenten zijn ondertussen vastgesteld en goedgekeurd. De budgetten mogen niet in de war worden gestuurd. Het Rijk zal dus over 1949 en 1950 een „compensatie” geven. Deze compensatie wordt volstrekt niet afgedwongen. In de Memorie van Antwoord op het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer (Kamerstukken 1948-1949 no 1251) ten aanzien van het wetsontwerp tot wijziging (en latere afschaffing) van de ondernemingsbelasting werd daartoe medegedeeld, dat een voorziening zou worden getroffen het verlies, dat de gemeenten en het Gemeentefonds lijden als gevolg van de gedeeltelijke opheffing (en latere afschaffing) van de ondernemingsbelasting.

Hier is dus sprake van een „compensatie” wegens eerst toegezegd en later eederde gemeentelijke inkomsten. Over 1951 en 1952 echter treedt een nieuwe toestand in. Een ondernemingsbelasting bestaat niet meer. Hier was een belastingbron van de gemeenten en van het Gemeentefonds. De bron is opgedroogd. Van „compensatie” kan nu geen sprake meer zijn. Het gaat om geheel iets anders. De wetgever gaf vroeger deze belastingbron. De wetgever moet in de toekomst een nieuwe eigen belastingbron (en wel een enigszins conjunctuurgevoelige belastingbron) aan de gemeenten toekennen.

Over 1951 en 1952 echter ontbreekt deze belastingbron. Er komt dus tijdelijk een rijksuitkering voor in de plaats. Dit is niet een „compensatie”, maar een tijdelijke substitutieregeling, waardoor de gemeentelijke budgetten worden beschermd. De substitutiegedachte moet worden vastgehouden. Zij wordt uitgewerkt in een uitkering uit 's Rijks algemene middelen; zij behoort gestort te worden in het Gemeentefonds, teneinde dóór te worden gegeven aan de individuele gemeenten, zulks in afwachting van een eigen gemeentelijke belasting.

Maar deze substitutie-uitkering moet onderscheiden worden van de reeds uit de noodvoorziening 1948-1950 bekende uitkering aan het Gemeentefonds, thans berekend naar één bij de wet vastgesteld percentage van 8 pCt van de zuivere opbrengst van de in de wet van 1948 tieneremde rijksbelastingen. Zelfs wanneer de gehele substitutieregeling over het Gemeentefonds zoude lopen, zoals ook een deel van de opbrengst van de ondernemingsbelasting over het Gemeentefonds liep, dan nog zoude moeten worden onderscheiden tussen deze bestaande, bekende, percentage-uitkering en de verhoede daarvan, door een substitutieregeling, welke het uitzicht opent en open houdt voor een gemeentelijke belasting op zich, in de toekomst.

Of deze nieuwe gemeentelijke belastingwetgeving over 1953 en volgende jaren zal kunnen werken, is nog zeer dubieus. Het is voor het Rijk zoveel gemakkelijker om een rijksuitkering te geven dan een eigen belastinggebied,

rakende de rijksinkomstenbelasting, aan de gemeenten toe te kennen. De moeilijkheden daarbij zijn extra groot, want alle heffing uit inkomsten en vermogen moet door één krachtens de wet, beheerst. Hoe zal de Regering hier, gedachte de wet, tegeelst. Hoe en vrijlaten? Algemeen wordt echter wel aanvaard, dat naast de, volgens wettelijke regelen vastgestelde uitkering uit een Gemeentefonds of uitkeringen eventueel rechtstreeks uit 's Rijks Kas, de gemeente de beschikking behoort te hebben over een eigen belastinggebied, waarmede het gemeentebestuur naar het inzicht dezer bestuurders, mag en moet manipuleren.

* *

Onze tijd wordt dus beheerst door de compensatiegedachte 1949-1950 en door de substitutieregeling 1951 en 1952.

Een tweede gedachte moet worden vastgehouden. De noodvoorziening 1948-1950, die slechts in bijzondere zin de gemeentelijke zelfstandigheid diende, maakte een einde aan de wanhopige periode der gemeentelijke tekorten. Het werd een bijzondere tijd: geen tekorten (dan in enkele uitzonderingsgevallen), zelfs gelegenheid tot aflossing van schulden en tot reserveringen. Aan de behoeften der gemeenten tezamen wordt voldaan. De onderlinge, bestaande, verhouding der gemeenten wordt erkend, maar tevens in zekere zin bevroren. Opkomende gemeenten, die armslag behoeven, zijn in beknelde positie dan de gemeenten, waar stabiele toestanden heersen. Dit is nog een fout der noodvoorziening.

Gemeenten, die zuinig werden beheerd, klagen over de gelijke behandeling, welke zij ondervinden met de gemeenten, die met ruimer hand werden bestuurd. Maar andere zeggen: besturen is altijd duurder dan gewoon beheren.

De moeilijkheden van 1948-1950 zullen in dit opzicht niet voor de jaren 1951 en 1952 kunnen worden weggeveerd. Daarvoor is een nieuwe eigen gemeentelijke belasting nodig.

De nieuwe noodvoorziening 1951 en 1952 zet een traditie voort. Eerst wordt gevraagd wat de gemeentebesturen tezamen behoeven om de dienst sluitend te maken. De gemeentebesturen rekenen daarop. De gemeentebesturen geven in het algemeen dan ook geen tekenen van ongerustheid. De noodvoorziening 1948-1950 loopt af. Een wet op de compensatie 1949 en 1950 en een wet op de substitutie 1951 en 1952 plus een wettelijke regeling tot normale verlenging der uitkeringen der noodvoorziening (dus van drie jaar op vijf jaar) ontbreken nog. Maar het vertrouwen bestaat, dat de budgetten der gemeenten zullen worden beschermd. Over de regeling dezer materie maken de gemeentelijke bureaux zich geen zorgen. De begrotingen voor 1951 worden reeds opgemaakt. De inkomsten zullen zich wel aan de behoeften der gemeenten moeten aanpassen.

De zorgen zitten elders. Hoe verschillen die zorgen bij Rijk en gemeenten, zowel ten aanzien van de financiële positie als ten aanzien van de wettelijke regelingen, welke daaraan ten grondslag liggen! De regeling der gemeentefinanciën zijn horribel. Rijkswetgeving ten aanzien der rijksfinanciën is een open boek. De belastingwetgeving alléén is wat gecompliceerd, maar wel begrijpelijk. Wie begrijpt de regelingen ten aanzien der gemeentelijke financiën?

Maar daarnaast. De financiële positie van de gemeenten is weer best (1948-1950). Het zal over 1951 en 1952 wel terecht komen!

De financiële positie van het Rijk is horribel. Deze kan in geen jaren verbeteren, omdat de inkomsten slechts in verband met de uitgaven achteruit kunnen gaan.

* *

Thans eerst de wettelijke bepalingen, welke het financieel statuut der gemeenten regelen.

a. De regeling der gemeentefinanciën aan de inkóm-

stenzijde, ten behoeve van de individuele gemeenten, staat in de Gemeentewet, zoals deze sedert 1851 ontelbare malen is gewijzigd. Laatstelijk gewijzigd door art. IV van de wet van 15 Juli 1948 S.J. 307 (noodvoorziening). De eigen inkomsten der gemeenten aan eigen gemeentelijke belastingen en retributies, die samenhangen met het eigen karakter en de eigen structuur van de gemeente (vermakelijkheidsbelasting, straatbelasting, schoolgelden enz.) worden aangevuld door de opcenten op de rijksbelastingen (welke meestal worden geheven tot het maximum-geoorloofd bedrag), maar alles bij elkaar is de opbrengst volkomen ontoereikend om de kosten te dekken.

Gelukkig komen er uitkeringen, niet in de Gemeentewet genoemd, krachtens tal van wetten binnen (onderwijswetgeving). De bepalingen zijn dus zeer verspreid te vinden in onze administratieve wetgeving. Onderscheidene bijdragen en subsidies uit 's Rijks Kas zijn verder op de rijksbegroting op vele hoofdstukken uitgetrokken. De rijksbijdrage-politiekosten, ten behoeve der 127 gemeenten met gemeentepolitie, is toevallig weer te vinden in art. III van de wet van 1938 (noodvoorziening)¹⁾.

b. Voor het Gemeentefonds moet de speurder naar de gemeentelijke inkomstenbronnen zoeken in de wet-de Geer 1929, laatstelijk gewijzigd door de wet van 1948, maar de regeling dezer bronnen van inkomst van het Gemeentefonds is niet beperkt tot de jaren 1948-1950. Art. 10 der gewijzigde wet van 1929 is niet aan een termijn gebonden. Daar echter over 1951 en 1952 de opbrengst der in aanmerking komende belastingen wordt verlaagd door des Rijks belastingpolitiek of daardoor ook kan worden verhoogd, zal het percentage, opgenomen in art. 10, eerste lid, sub d moeten worden verhoogd of verlaagd, om vervolgens nog eens te moeten worden verhoogd ten behoeve van een goede substitutieregeling (hierboven omschreven). Hierbij moet alleen nog rekening worden gehouden met het feit, dat de opcenten op de rijksbelastingen beter kunnen gaan vloeien.

De middelen van het Gemeentefonds, nu afgezien van de afschaffing der ondernemingsbelasting en afgezien van een wijziging van het percentage (8 pCt) der rijksbelastingen, dat aan het Fonds wordt toegewezen, kunnen dezelfde blijven.

* *

De hoofdzaak van de noodvoorziening is de uitkeringsregeling, welke inderdaad wel in 1948 voor slechts drie jaar is vastgesteld. Het gaat hier dus niet om de Gemeentewet, noch om de oorspronkelijke wet van 1929, maar om een verlenging van de nooduitkeringen, die steunen op de in 1948 voor drie jaar gewijzigde wet van 1929. Er is voorlopig een verlenging nodig voor de twee jaren 1951 en 1952. Het uitkeringssysteem blijft hetzelfde. De „jaarwedde“-bijdrage, de algemene uitkering, de belastinguitkering, de bijzondere uitkering, de garantie-uitkering, komen natuurlijk alle terug²⁾.

¹⁾ De wet van 1948 regelt deze bijdrage voor onbepaalde tijd. De „noodvoorziening“ is hier niet tot drie jaar beperkt. Wanneer bij de wijziging van 1950 de bepaling omtrent de politie-bijdrage niet wordt herzien, loopt dus de regeling van 1948 voor 1951 en volgende jaren door. Is dit wenselijk?

²⁾ Krachtens de Wet Noodvoorziening Gemeentefinanciën kan aan de gemeenten behalve de jaarwedde-uitkering en de belastinguitkering, worden toegekend:

a. een algemene uitkering, afhankelijk van het aantal inwoners en van de uitgaven van onderwijs en armenzorg, gedaan in de jaren 1939, 1940 en 1941;

b. een bijzondere uitkering, afhankelijk van de begrotingspositie 1948, gelet ook op de uitkomsten van de rekening 1947, derhalve een uitkering in grote mate afhankelijk van het werkelijk uitgaven-niveau.

Daar de bijzondere uitkering o.a. ten doel heeft om de daarvoor in aanmerking komende gemeenten in staat te stellen de gewone dienst van haar begrotingen sluitend te krijgen, is de grootte daarvan op een vast bedrag bepaald. De bedoeling dezer uitkering is om alle gemeenten op een ongeveer gelijk (minimum-) niveau te brengen.

Dit doel is niet bereikt en is ook onbereikbaar. Het uitgavenpeil der gemeenten, zelfs van ongeveer gelijke bevolking, is nog altijd zeer belangrijk.

Nieuw zijn alleen (wegens het afschaffen van de wet op de ondernemingsbelasting) de nieuwe uitkeringen, die boven reeds werden genoemd, dus: de compensatievergoeding voor 1949 en 1950 en de substitutieregeling voor 1951 en 1952, zowel ten aanzien van de individuele gemeenten als ten aanzien van het Gemeentefonds.

De gehele uitkeringsmaterie behoeft dus in een nieuwe wet van 1950 niet opnieuw te worden vastgelegd.

* *

Tegenover deze wanhopige verbrokkeling van de regeling van het financieel statuut der gemeenten buiten de Gemeentewet om, staat het eenvoudig te begrijpen financieel statuut van het Rijk.

Is eenvoud, naar Boerhaave's woord, het kenmerk van het ware? Dan is de regeling van het financieel statuut der gemeenten lang niet „je ware“.

Thans de „goede“ financiële gevolgen voor de gemeenten dezer „slechte“ regeling. De periode der tekorten is sedert 1948 gecïndigd. Het Rijk wenst deze tekorten niet terug. De normale en redelijke behoeften zullen worden gedekt. Het Rijk vraagt naar die redelijke behoeften, zonder met het kamerlid Lucas te speuren naar een druk op de gemeenten, om deze tot zuinigheid te dwingen. Deze „methode-Colijn“ is altijd mislukt. Ieder ontdekt wel eens een gemeentelijke uitgave, waarbij de gemakkelijke vraag kan worden gesteld, of deze uitgave wel tot het opgegeven bedrag noodzakelijk is. Dikwijls blijkt dan, dat juist de uitgave, waarop een aanmerking kan vallen, in de gemeente is tot stand gekomen bij een verzorging van een bepaald belang, zulks op instigatie of op samenwerkingsbasis met het Rijk zelf.

Over 1947 en over 1948-1952 gold de regel, dat de inhoud van het Gemeentefonds werd opgedeeld. Over 1947 bleef een onverdeeld bedrag in het Gemeentefonds in administratie achter. Het zou voor de gemeenten, die over 1947 wel nog tekorten hebben gehad, aangenaam zijn, wanneer deze uitkering uit het Gemeentefonds aan de individuele gemeenten alsnog kon geschieden. Maar hier kan tussen arme en rijke gemeenten niet worden onderscheiden. De restantuitkering uit het Gemeentefonds over 1947 zoude ook ten goede komen aan gemeenten, die reeds in goede doen zijn. Beter is deze som te reserveren voor alle gemeenten tezamen in het Gemeentefonds.

Over 1948-1950 ligt de zaak anders. Hier ontbreken tekorten (zulks in het algemeen gezegd). Er is juist een overschot. Hier wordt dus voor het Gemeentefonds eveneens een reserve (in het Gemeentefonds) gevormd. Het Rijk erkent de waarde dezer reserve met het oog op de eventuele magere jaren. De gemeenten hebben slechts weinig ruimte voor haar zelfstandigheid. Het is onmogelijk op eigen inkomsten een conjunctuurpolitiek te bouwen. Een gemeente heeft gaarne stabiele inkomsten bij stabiele uitgaven. Een reserve in het Gemeentefonds is dus noodzakelijk, wil er van de conjunctuurpolitiek iets terecht komen. Het Rijk moet juist in de slechte jaren worden beschermd. Overigens staat vast, dat de uitgaven der gemeenten slechts geleidelijk zijn opgelopen. Welk een verschil met het Rijk. De wijze der regeling der inkomsten verschilt, maar welk een verschil ook in het resultaat.

Wie kijkt naar de behoeften van het Rijk op de wijze als wordt voorzien in de behoeften der gemeenten? De tekorten van het Rijk worden niet door een hogere macht aangevuld. Het Rijk staat telkens voor onverwachte nieuwe uitgaven. Het budget van het Rijk is enorm gestegen. De waterschappen vragen nu ook om sluitende begrotingen en om garanties.

* *

Rijk en gemeenten. Bij het Rijk is de regeling van inkomsten en uitgaven bevredigend en eenvoudig. Bij de gemeenten is de regeling van het financieel statuut horribel.

Bij het Rijk is de financiële positie zelf horribel. Bij de gemeenten is de financiële positie bevredigend, eenvoudig, het budget sluit.

Is nu eenvoudig het kenmerk van het ware?

* *

Er is nog een derde verschil tussen Rijk en gemeenten.

In de periode 1925-1930 stonden het Rijk en de gemeenten tezamen op een vrijwel gelijk peil van inkomsten en uitgaven.

Het budget van het Rijk en het totaal budget der gemeenten waren gelijk. Beide kwamen — om de gedachte te bepalen — om en bij de f 600 mln. De uitgaven waren in beide gevallen iets beneden de f 600 mln te houden, de inkomsten van beide liepen iets boven de f 600 mln op. (In Engeland overtroffen toen reeds de staatsinkomsten en de staatsuitgaven verre het totale budget van alle plaatselijke autoriteiten tezamen).

Bij de wet van 1929 was er geen zorg, het totale bedrag der gemeente-uitgaven te dekken. De zorg was, de verscheidenheid van rijke en van arme gemeenten enigszins te egaliseren.

Sedertdien is het rijksbudget formidabel opgelopen. Het is, alsof er aan de stijging der gewone uitgaven geen einde komt.

Van 1925 op 1950 is het gemeentebudget voor de gewone uitgaven slechts verdubbeld. De schuldenlast is niet hoger dan f 2.500 mln, welke bedrag ook al vroeger is bereikt.

Volgens de gemeentebegroting 1948 moeten de totale inkomsten van de gewone dienst voor alle gemeenten tezamen worden geraamd op f 1.229.134.000 en de uitgaven op f 1.231.449.000. Er is dus slechts een klein tekort. De rekeningcijfers komen later. Voor 1951 staan de gemeenten voor de nieuwe uitgaven voor salarisverhoging en voor het opvangen van de gevolgen der devaluatie; het financieren van woningbouw en van de gevolgen ener langzaam oplopende werkloosheid. Er zijn vele rijksuitkeringen nodig. De eigen gemeentelijke belastingbronnen plus de gemeentelijke opcenten op de rijksbelastingen dragen slechts een klein deel der uitgaven.

In de gemeentebegroting 1948 is voor alle gemeenten tezamen de opbrengst der rechtstreeks aan de gemeenten ten goede komende belastingen in totaal op f 191.156.000 geraamd en de uitkeringen uit de eerste afdeling van het Gemeentefonds in totaal op f 322.839.000 (uitvoering van de Wet financiële verhouding) en die uit de tweede afdeling in totaal op f 1.122.000 (wegens steun aan gemeenten).

Het bovenvermelde bedrag der belastingen kan nog als volgt worden gesplitst:

a. eigen belastingen	f 54.748.000
b. opcenten op rijksbelastingen	„ 136.408.000

f 191.156.000

Betreffende de overige inkomsten der gemeenten zijn geen andere gegevens bekend dan de totalen per hoofdstuk, waaronder de bijdragen van het Rijk en de baten uit bezittingen begrepen zijn.

Voor de belangrijkste hoofdstukken volgen hieronder de totale geraamde inkomsten (in mln gulden):

I	Vroegere diensten	f 31.656
II	Algemeen beheer	„ 34.875
III	Openbare orde en veiligheid (zonder de belastingen)	„ 72.418
V	Volkshuisvesting	„ 51.564
VI	Openbare werken (zonder de belastingen)	„ 34.148
VII	Eigendommen niet voor openbare dienst bestemd	„ 29.270
VIII	§ 1 t/m 6 Openbaar lager onderwijs	„ 57.208
VIII	§ 7 t/m 11 Bijzonder lager onderwijs	„ 9.484
IX	Maatschappelijke steun en voorzorg	„ 74.629
XIII	Bedrijven	„ 143.478
XIV	Kasvoorzieningen	„ 73.428
XV	Overige inkomsten	„ 73.978

Hoofdstuk XIII levert voor alle gemeenten tezamen een verlies op van f 1.741.000, hetgeen globaal geacht kan worden het geraamde saldo van de winsten en verliezen van alle bedrijven der gemeenten te zijn (met inbegrip

dus van alle gemeentelijke bemoeiingen, welke als afzonderlijke tak van dienst worden beheerd). Omtrent de winsten en verliezen der productiebedrijven zijn over 1948 nog geen gegevens bekend.

Wegens bijdragen van de kapitaaldienst tot het sluitend maken van de gewone dienst is onder hoofdstuk I begrepen f 18.966.000 en onder hoofdstuk XV f 22.675.000³⁾.

* *

De verbrokkelde regeling van het financieel statuut der gemeenten eist met 1953 een codificatie, buiten de Gemeentewet. Het is niet noodzakelijk alle recht der gemeenten in één wet tezamen te houden.

Het Centraal Stembureau deed het voorstel de bepalingen omtrent het kiesrecht uit de Gemeentewet te lichten. Het gemeentelijk financieel statuut zoude naar een afzonderlijke financiewet voor de gemeenten kunnen worden overgebracht.

Allereerst kan dan ook dat deel van de wet van 1929 vervallen, dat tot nu toe ongewijzigd bleef. Het tegenwoordige art. 37 der wet van 1929 omtrent de consultatieve administratie, welke aan de uitvoering der wet is verbonden, kan worden herzien in verband met het beheer van het Gemeentefonds.

Tot het financieel statuut der gemeenten behoort ook de regeling van het beheer van het Gemeentefonds.

De gemeentelijke financiewet worde een „raamwet” ten aanzien van de gemeentelijke bronnen van inkomst. Krachtens deze raamwet zal telkens voor een bepaalde periode bij afzonderlijke wet het percentage worden bepaald der opbrengst van de rijksbelastingen, welke aan het Gemeentefonds zal toekomen.

* *

Uit de feiten blijkt, dat de gemeentebesturen al weer, evenals in 1947, reikhalzend uitzien naar de regeling van de verlenging van de noodvoorziening. De ervaren gemeentebestuurders hebben reeds lang begrepen, dat er geen definitieve regeling kan komen. Zij hebben zelfs wel begrepen, dat er niet een meer definitieve regeling komt dan die der noodvoorziening over de jaren 1948, 1949 en 1950.

Daar de Regering hier wacht en moet wachten op de voorstellen van de commissie-Oud, is enige mededeelzaamheid der Regering bij het indienen der rijksbegroting 1951 in September 1950 a.s. wel gewenst, maar wellicht zal de Minister van Binnenlandse Zaken het Voorlopig Verslag over de rijksbegroting voor Binnenlandse Zaken afwachten. Maar het land verwacht dan toch enig perspectief, niet alleen voor de jaren 1951 en 1952.

Het is een onmogelijke toestand voor de gemeentebesturen, dat zij, evenals in 1947 — bijv. bij elke installatie van een nieuwe burgemeester — moeten constateren: „maar hoe het met onze financiën over 1951 en 1952 zal gaan, daarvan weten de gemeentebesturen niets”. Dit kan dan wegens de aanwezigheid van hoge autoriteiten — zo is ons land — nog gezegd worden met een vriendelijk gebaar, maar de zucht wordt toch ook gehoord.

Het gaat om de onzekerheid vooral in verband met het trapsgewijze afschaffen der ondernemingsbelasting. Maar dat is niet het gehele vraagstuk.

Het gehele vraagstuk is, dat sedert 1865 altijd met lapmiddelen is gewerkt. De herziening van 1865 was een lapmiddel, omdat Thorbecke en Betz het vraagstuk eenvoudig niet aankonden. Minister de Geer heeft de moed wel gehad, maar zijn wet, op normale tijden theoretisch goed berekend, werd door tijdsomstandigheden getroffen, waarin een „vaststelling van een plafond” of „het leggen van een vloer” definitieve verbetering kon brengen. En nu?

Rotterdam.

C. W. DE VRIES.

³⁾ Gegevens, over 1948 zijn verstrekt door het Centraal Bureau voor de Statistiek, waarvoor gaarne dank. C. W.

HET WETTELIJK TOEZICHT OP DE GEMEENTEFINANCIËN.

Zelfs de heftigste verdedigers van de gemeentelijke autonomie hebben nimmer bezwaar gemaakt tegen het feit, dat grondwet en wet het financieel beleid van de gemeentebesturen onder toezicht hebben gesteld.

Men kan dit toezicht op tweeërlei wijze funderen. In de eerste plaats kan dit toezicht daartoe dienen, dat door het gemeentelijk financieel beleid niet het financiële beleid van het grotere geheel, het Rijk, in gevaar wordt gebracht. Dit is van de aanvang af de grond geweest, waarop het toezicht van de Kroon op de totstandkoming van gemeentelijke belastingverordeningen gebaseerd was. De gemeentelijke belastingverordeningen zouden immers diezelfde burgers treffen, die ook aan het Rijk ingevolge de rijksbelastingwetten hun penningen voor de uitvoering van de staatstaak hadden te offeren. Indien in de rijksbelastingwetten een stelsel werd nagestreefd, dat met zo weinig mogelijk schade voor de nationale economie en met een streven naar verdelende rechtvaardigheid de middelen voor die uitvoering trachtte bijeen te brengen, zo mocht de gemeente daaraan door haar eigen stelsel van belastingen geen afbreuk doen.

Daarbij kwam nog, dat aanvankelijk de opcentenheffingen en na 1920 ook de sindsdien verdwenen gemeentelijke inkomstenbelasting door de rijksbelastingadministratie moesten worden uitgevoerd en dat het Rijk daarom terecht ook op deze grond tevoren wilde beoordelen, of de door de gemeentebesturen gewenste regelingen uitvoerbaar waren.

Wat aanvankelijk gemeengoed was onder hen, die het gemeenterecht en zijn toepassing bestudeerden, heeft, dunkt mij, door de ontwikkeling van de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten veel, zo niet alles, aan gewicht verloren. Wie kan nog volhouden, dat de gemeente, binnen de enge perken voor eigen belastingheffing, welke de gemeentewet in haar tegenwoordige redactie haar stelt, en bij de overheersende betekenis van de rijksbelastingen (onder deze begrijp ik nu ook die, welke voor het Gemeentefonds worden geheven), door haar belastingpolitiek de uitvoering van het rijksbelastingstelsel in gevaar zou kunnen brengen of de economische invloed daarvan in beduidende mate zou kunnen verstoren? Terwijl ik het criterium van het niet in gevaar brengen van het financiële beleid van het Rijk ook thans niet geheel wil verwerpen, meen ik, dat juist op het punt waar grondwet en wet hiervoor de legale basis geven, nl. bij de gemeentelijke belastingverordeningen, het toezicht van het Rijk zou kunnen worden gemist. Doch goedkeuringsbepalingen hebben een taai leven en ik maak mij daarom niet de illusie, dat bij de aanstaande grondwetsherziening het preventieve rijks-toezicht op de gemeentelijke belastingverordeningen zou vervallen.

De tweede fundering van het toezicht op het gemeentelijk financieel beleid is gelegen in de bezorgdheid, dat het gemeentebestuur en met name de gemeenteraad niet vrij op eigen benen kan staan, doch door een toezicht van hoger bestuur moet worden behoeft voor handelingen, die het financieel bestel der gemeente in gevaar zouden brengen. Men spreekt in dit verband wel eens over de administratieve voogdij, die op de gemeentebesturen wordt uitgeoefend. Het beeld is m.i. niet geheel juist. De gemeente wordt in het wettelijk stelsel niet behandeld als een minderjarige, voor wie de voogd optreedt. Niet het College van Gedeputeerde Staten, de voogd in deze gedachtengang, doch het gemeentebestuur zelf vertegenwoordigt de gemeente. Wil men bepaald een vergelijking zoeken op het terrein van het kinderrecht, dan vervullen Gedeputeerde Staten, naar het mij voorkomt, meer de rol van de kantonrechter, die de voogd moet machtigen, voordat deze tot bepaalde handelingen, het vermogen van de minderjarige betreffende, kan overgaan.

Wanneer men deze twee gronden voor het toezicht op de gemeentefinanciën analyseert, komt men naar mijn mening

tot de conclusie, dat de eerste, theoretisch althans, minder inbreuk maakt op de gemeentelijke autonomie dan de tweede. Menig kenner van ons gemeenterecht zal deze conclusie als een paradox in de oren klinken. Het toezicht van Gedeputeerde Staten is namelijk steeds aanvaard als een begrijpelijke rem op besluiten van gemeenteraden en slechts zo nu en dan is strijd ontstaan omtrent de mate, waarin van dit goedkeuringsrecht werd gebruik gemaakt. Zolang Gedeputeerde Staten het toezicht uitoefenden met het oog op het belang van de gemeente, werd dit theoretisch als gerechtvaardigd geaccepteerd, al werd hieraan de restrictie toegevoegd, dat het gewestelijk college bij de uitvoering van deze taak niet „op de stoel van de gemeenteraad mocht gaan zitten”. Waarop hadden Gedeputeerde Staten, die door de Grondwet en de wet waren belast met het voorafgaande toezicht op de gemeentebegrotingen en op een aantal gewichtige burgerlijke rechtshandelingen, dan wel te letten? Volgens verschillende schrijvers zouden Gedeputeerde Staten door hun toezicht moeten waken tegen het in gevaar brengen van de algemene vermogens-toestand der gemeente, tegen het bezwaren van de toekomst door uitgaven, welke of niet gedaan, of wel ten laste van het heden moesten worden gebracht, en in het algemeen gesproken tegen het aantasten van de blijvende financiële belangen der gemeente. Ofschoon ik deze uitwerking van het criterium niet verwerp — reeds het feit van haar aanvaarding in de administratieve praktijk van vele jaren pleit voor haar —, zo vraag ik toch, of dit waken voor de blijvende belangen van de gemeente niet evenzeer taak is van de gemeenteraad zelf. Grondwet en wet, die aan de gemeenten autonomie toekenden en aan het hoofd van haar de raad, uit en door de inwoners gekozen, plaatsten, kunnen toch niet hebben gemeend, dat deze raad slechts door de waan van de dag zou worden beheerst en dat hij geen oog zou hebben voor de continuïteit van de plaatselijke gemeenschap, waarover zijn leden tijdelijk door hun raadslidmaatschap het bewind voerden.

Wanneer Gedeputeerde Staten naar de gebruikelijke theorie hun toezicht op de gemeentelijke financiën uitoefenen, dan nemen zij wellicht niet breeduit plaats op de zetels van de raadsleden, doch zij zetten zich als het ware op het voorste gedeelte van die stoelen om de genomen besluiten van de raad uitsluitend te toetsen uit de genoemde gezichtspunten, welke evenzeer die van de raad zijn geweest of hadden moeten zijn. Men begrijpt, dat vooral bij het ambtelijk apparaat van Gedeputeerde Staten, de Provinciale Griffie, wier gespecialiseerde ambtenaren dit toezicht tot een dagtaak hebben, de neiging ontstaat om meer en langer te vertoeven op die zetels, waarop zij zich slechts bescheiden en voor een korte wijle zouden mogen plaatsen. Uit die neiging vloeien besluiten van Gedeputeerde Staten voort, die, buiten proportie met het hierdoor geraakte financiële belang, aan de raden nauwkeurig willen voorschrijven, wat deze wel en wat deze niet mogen doen. Uit de latere jaren signaleer ik een besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant van 10 Augustus 1949, waarbij goedkeuring werd onthouden aan verhoging van een post verteringen ten behoeve van de bureaux van stemopneming met f 52,19. De Kroon heeft het besluit van Gedeputeerde Staten in beroep bevestigd (K.B. van 18 Januari 1950, no 6, Officiële Bekendmakingen no 7301). De Kroon heeft daarbij overwogen, dat de voor uitgaven als deze geldende eis van soberheid niet slechts kan worden getoetst aan de absolute hoogte der uitgegeven bedragen, maar ook aan de hoogte der uitgaven in verhouding tot de redelijke behoeften. Met Gedeputeerde Staten oordeelde de Kroon, dat het door de gemeente uitgegeven bedrag, van dit standpunt gezien, inderdaad niet onbeduidend hoger is dan met de eis van soberheid in overeenstemming zou zijn en dat dus terecht aan de desbetreffende begrotingswijziging goedkeuring was onthouden.

Ik kan mij niet onttrekken aan de gedachte, dat de rijksorganen, die veel prijs stellen — en terecht — op het

toezicht, dat de colleges van Gedeputeerde Staten op de uitgavenpolitiek der gemeenten uitoefenen, niet gaarne in beroep die colleges tegenover de gemeentebesturen ongelijk geven. Begrijpelijk is de vrees, dat door het remmen van Gedeputeerde Staten de toezichtmachine wellicht bijna geheel tot stilstand zou worden gebracht, althans niet meer met andere dan formele gronden zou blijven functioneren. Het beslissingsrecht van de Kroon in beroep van besluiten van Gedeputeerde Staten is ook naar mijn mening een zaak van bestuursbeleid, waarbij de Rijksoverheid tot taak heeft de lagere besturen in hun juiste verhouding te handhaven of te brengen. Dat hierbij niet lichtvaardig wordt afgeweken van het serieus gevormde oordeel van Gedeputeerde Staten, is acceptabel. Doch evenzeer moet aandacht blijven bestaan voor de positie van de gemeente en haar bestuur, aan wie in ons staatsbestel autonomie, eigenbestuur, is toegekend. Het is niet voldoende om regelmatig van rijkswege te verkondigen, dat de Regering een open oog heeft voor de betekenis van die gemeentelijke autonomie. Zij moet zich ook tot richtsnoer voor haar bestuursbeleid maken, dat zij deze autonomie, zover hogere belangen zich daartegen niet verzetten, eerbiedigt. Naar het woord van de Burgemeester van Rotterdam, de Voorzitter der Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Mr Oud, moet de Regering het terwille van dit eigen bestuur door de plaatselijke gemeenschappen aandurven, dat deze eens een fout maken. Wanneer het toezicht op het gemeentelijk financieel beleid wordt beperkt tot het waken tegen het aantasten van de blijvende financiële belangen der gemeente, kan dunkt mij een ieder daarmee vrede hebben. Het toezicht is dan een waarborg voor een juiste uitoefening van de autonomie, die niet door onberaden stappen in gevaar mag worden gebracht, maar het is niet de domper, die het initiatief van de gemeentebesturen smooft en hen geen besluit durft te laten nemen, voordat eerst door overleg met de provinciale griffie de zekerheid is verkregen, dat het daar niet op moeilijkheden zal stuiten.

Mogen Gedeputeerde Staten ook het criterium aanleggen, dat ik in de aanvang van dit artikel noemde? Mogen zij dus aan een raadsbesluit tot wijziging van de begroting of aan een besluit tot het verrichten van een belangrijke burgerlijke rechtshandeling goedkeuring onthouden op de grond, dat hierdoor het financiële beleid van het Rijk in gevaar wordt gebracht? In andere artikelen in dit nummer wordt het verband tussen de autonomie en de landelijke conjunctuurpolitiek besproken. Zelf heb ik in 1949 op het congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten het standpunt verdedigd, dat de provinciale besturen zeker bereid zouden zijn om bij hun toezicht overwegingen, aan de algemene welvaartspolitiek ontleend, te laten meespreken. De juridische fundering hiervan zie ik dan toch uitsluitend in de overweging, dat de blijvende financiële belangen van de gemeente slechts worden gediend door een beleid, dat niet met de algemene welvaartspolitiek van het land in strijd is. Voor de uitvoering van deze algemene welvaartspolitiek, ook door de gemeenten, bepleitte ik de vrijwillige samenwerking tusschen de verschillende overheden en wees ik af het geven door de Regering van nauwkeurige richtlijnen voor het te voeren beleid.

Bij de inrichting van onze Staat is de mogelijkheid voorzien, dat de lagere besturen in strijd zouden handelen met de wet of met het algemeen belang. Deze laatste term heeft een vage en wijde strekking gekregen, zoals nog onlangs in de prae-adviezen van Dr S. O. van Poelje en Prof. C. H. F. Polak voor de Vereniging voor Administratief Recht duidelijk is uiteengezet. Nietemin schuilt in de term „algemeen belang” naar mijn mening een gedachte, die slechts op een enkele plaats in onze wetgeving is uitgedrukt en die als de kern van de vage en wijde strekking in de administratieve practijk moet worden beschouwd, nl. een hoger gewaardeerd belang, waarvoor het lager gewaardeerd belang, dat het gewraakte besluit wilde dienen, moet wijken. De Kroon is in ons staatsstelsel

het orgaan, dat in repressief toezicht optreedt, wanneer besluiten van gemeentebesturen geacht worden tegen een zodanig hoger gewaardeerd belang te strijden. Gedeputeerde Staten zijn veeleer het orgaan, dat de Regering op een door hen geconstateerde strijd met een algemeen belang attent moet maken. Het feit, dat de provinciale verordeningen, de begroting van de provincie en sommige burgerrechtelijke besluiten van de Staten, de goedkeuring van de Kroon behoeven, heeft geleid tot een opvatting, dat het goedkeuringsrecht in het algemeen ook een toetsing aan het algemeen belang zou inhouden. Naar mijn mening moet worden onderscheiden. Het goedkeuringsrecht van de Kroon ten opzichte van het provinciaal bestuur is van andere aard dan dat van Gedeputeerde Staten ten aanzien van het gemeentebestuur, nu naast dit laatste goedkeuringsrecht de afzonderlijke bevoegdheid van de Kroon tot vernietiging wegens strijd met het algemeen belang bestaat, die bij het goedkeuringsrecht op de provinciale verordeningen ontbreekt.

In de laatste tijd heeft bijzondere aandacht getrokken een contraire beslissing van de Kroon (K.B. van 6 December 1949, S. no J 533), waarbij aan een besluit van de gemeenteraad tot verlaging van de rentevoet van enige lopende geldleningen goedkeuring werd onthouden op grond van de overweging, „dat het noodzakelijk is, dat de gemeenten zich strikt houden aan de normen, welke door de Regering in het kader van de door haar — mede in het financiële belang der gemeenten — gevoerde rentepolitiek, zijn gesteld voor het sluiten van leningen door lagere publiekrechtelijke lichamen”. Men ziet, dat de Regering zich bij dit besluit niet alleen beroept op het algemeen belang van de door haar gevoerde rentepolitiek, doch dat zij er tevens op wijst, dat deze rentepolitiek mede in het belang van de gemeenten wordt gevoerd. Formeel valt het besluit dus nog binnen het criterium, dat door het raadsbesluit de blijvende financiële belangen der gemeente zouden worden geschaad. De vraag mag echter worden gesteld, of dit criterium niet al teveel wordt uitgerekend in een geval als hier tegen het advies van de afdeling voor de geschillen van bestuur van de Raad van State werd beslist. Het bedenkelijke zie ik vooral in de verwijzing naar „de normen, welke door de Regering zijn gesteld voor het sluiten van leningen door lagere publiekrechtelijke lichamen”.

Waar is aan de Regering de bevoegdheid gegeven normen voor het financieel beleid van de lagere lichamen te stellen? Schrijft art. 144 der Grondwet niet voor, dat de bevoegdheid der gemeentebesturen wordt geregeld door de wet?

Indien men van oordeel is, dat de Regering inderdaad de macht moet hebben, welke zij zich thans heeft aangematigd — ik kan het tot mijn spijt niet anders formuleren —, zo zal de wetgever haar die macht moeten verschaffen. Naar mijn mening is daarvoor onvoldoende grond aanwezig. Ook zonder een volledige uniformiteit is dunkt mij de rentepolitiek van de centrale Overheid te handhaven. Indien in de weegschaal van het bestuursbeleid tegenover elkaar worden gesteld het nadeel, veroorzaakt door een geringe inbreuk op deze uniformiteit, en het nadeel, teweeggebracht door een verdere besnoeiing van de vrijheid der gemeentelijke bestuursorganen, moet naar mijn overtuiging de schaal naar het laatste overslaan.

's-Gravenhage.

D. SIMONS.

CONJUNCTUURPOLITIEK EN DE NEDERLANDSE GEMEENTEN.

Nu het vraagstuk van de handhaving der volledige werkgelegenheid in toenemende mate in de belangstelling komt te staan, is het een aantrekkelijke gedachte, de discussie omtrent de vraag, welke taak de gemeenten hierbij hebben, te mogen hervatten. Op het in 1949 gehouden

congres van de Vereniging der Nederlandse Gemeenten heeft Dr Van Rhijn, als Voorzitter van de Werkgelegenheidscommissie, begrip en medewerking van de gemeenten gevraagd voor de politiek, die de centrale Overheid ten aanzien van dit vraagstuk voert en zal voeren. Wij kunnen ons niet geheel aan de indruk onttrekken, dat zowel materieel als „formeel” deze medewerking niet geworden is, wat men er van had mogen verwachten.

Vooropgesteld, dat in internationaal verband de maatregelen worden genomen, die een doeltreffende conjunctuurpolitiek verzekeren, blijft op elke regering de plicht rusten de voorbereidingen te treffen voor een anti-depressiepolitiek. In het kader hiervan dient de Overheid een compenserende uitgavenpolitiek te voeren. Dit betekent, dat de overheidsorganen in tijden van grote spanning op de arbeidsmarkt hun vraag dienen te beperken en in tijden van werkloosheid met een zo groot mogelijk programma van werken moeten komen.

Wisselende overheidsuitgaven in de loop van de conjunctuurcyclus hebben betrekking op Rijk en lagere publiekrechtelijke lichamen, w.o. gemeenten.

Het spreekt immers vanzelf, dat van een doelbewust optreden van de centrale Overheid geen sprake kan zijn, indien de lagere organen een gedragslijn volgen, welke afbreuk doet aan maatregelen, die van regeringswege in het belang van de nationale welvaart noodzakelijk worden geacht. Doorkruising of neutralisering van de door de centrale Overheid toegepaste politiek moet worden voorkomen.

Het middel van de wisselende uitgavenpolitiek of, nog wat nauwer omgrensd, dat van de compenserende openbare werkenpolitiek, krijgt in het geheel van de conjunctuurpolitieke middelen schijnbaar vaak wat te veel belangstelling. De reden hiervoor moet niet worden gezocht in het feit, dat van de toepassing van dit middel grotere gevolgen worden verwacht dan van andere middelen, maar in het feit, dat talloze voorwaarden van organisatorische aard moeten zijn vervuld, alvorens het middel met succes kan worden toegepast. Het duidelijkst is dit gebleken in de dertiger jaren, toen het, eenzijdig (d.w.z. niet in het kader van een conjunctuurpolitiek-plan), veelal met weinig gevolg (omdat geen goede voorbereiding was voorafgegaan) gebruikt en... ook misbruikt is (als middel om ook geschoolde niet-bouw- of landarbeiders aan het werk te zetten). Dat ook hier opnieuw alleen de openbare werkenpolitiek ter sprake komt, hangt samen met het feit, dat de gemeenten op directe wijze bij dit stuk conjunctuurpolitiek zijn betrokken.

Bij de openbare werkenpolitiek kunnen we in hoofdzaak aan twee facetten denken:

1. toegepast in een stabilisatieplan voor de bouwnijverheid en dus voor de geschoolde bouwvakarbeiders;
2. toegepast als middel om groepen ongeschoolden aan werk te helpen.

Voor beide vormen is een intensieve voorbereiding noodzakelijk en de medewerking der gemeenten onontbeerlijk.

Het stabilisatieplan.

De huidige Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting heeft aangekondigd, dat hij het uit te voeren bouwvolume, na nog enkele jaarlijkse verhogingen, op een zeker niveau wil stabiliseren, teneinde het corps bouwvakarbeiders en de omvang der productie van de bouwmaterialen-industrie daarop te kunnen afstemmen. Uiteraard gaat het hier om grote lijnen, maar deze zijn reeds duidelijk genoeg om te kunnen vaststellen, dat, indien dit plan zou slagen, een zeer grote bijdrage van conjunctuurstabiliserende aard wordt verkregen. Van ouds immers is de bouwnijverheid zeer conjunctuurgevoelig. In 1936 was niet minder dan 48 pCt van de bouwvakarbeiders werkloos.

Wil het stabilisatieplan effectief worden, dan lijkt het echter onvermijdelijk, dat bepaalde onderdelen van het bouwvolume aan een zekere controle onderhevig blijven.

Met name zijn dat die „kolommen”, waarbij lagere publiekrechtelijke organen betrokken zijn. Zou na een conjunctuuromslag de particuliere woningbouw afnemen, dan bestaat de mogelijkheid de woningbouw via de gemeentelijke organen en woningbouwverenigingen te stimuleren. Dit proces moet zich eveneens kunnen voltrekken, indien bijv. de bedrijfsbouw vermindert. De dan werkloos wordende bouwvakarbeiders moeten aan het werk komen door de bouw van overheidsgebouwen, scholen, ziekenhuizen en weg- en waterbouwkundige werken. De plannen voor deze door de Overheid geëntameerde of met behulp van overheidssubsidies, uitgevoerde werken moeten gereed zijn niet alleen op een lijst, maar zo volledig mogelijk uitgewerkt.

Op dit punt bestaan er spanningen, niet alleen met de technici, maar ook met de bestuurders der lagere organen. De laatsten zijn zeker bereid om subsidies te ontvangen teneinde in hun lokale gemeenschappen het nodige te doen om de werkloosheid te bestrijden. Maar de vraag om terughoudendheid, in de tijden van opgang, in de tijden van grote bedrijvigheid, kortom in de tijden van nu, ontmoet bezwaren.

Hetzelfde geldt voor het tijdig gereedmaken van het onder 2 genoemde ruimere openbare werkenplan, waarbij in de eerste plaats gedacht moet worden aan de voorbereiding van voldoende mogelijkheden tot onmiddellijke tewerkstelling van werkloos geworden ongeschoolden uit andere bedrijfstakken dan die der bouwnijverheid.

Waar het om gaat.

In de afgelopen jaren is van overheidswege een politiek van terughoudendheid gevraagd, een politiek van werken reserveren, indien dit maar enigszins mogelijk was, een politiek van zich voorbereiden om mee te helpen een eventueel conjunctuurinzinking te bestrijden (n.b., indien ooit het behoud van onze democratie ergens van afhankelijk is, dan toch zeker van de voorkoming van een massale werkloosheid!). Vooraf mag nog worden gesteld, niet uitgewerkt, dat om op een juiste wijze een verantwoorde politiek van terughoudendheid te volgen het opstellen van gemeentelijke investeringsplannen een allereerste vereiste is. Ten tweede mag worden opgemerkt, dat een politiek van terughoudendheid niet betekent de uitgaven verminderen tot nul. Op dit punt ontmoeten wij de heer Hasper, die in een vorige jaargang van dit blad een aantal artikelen aan het vraagstuk van de gemeentelijke bijdragen tot een conjunctuurpolitiek wijdde¹⁾.

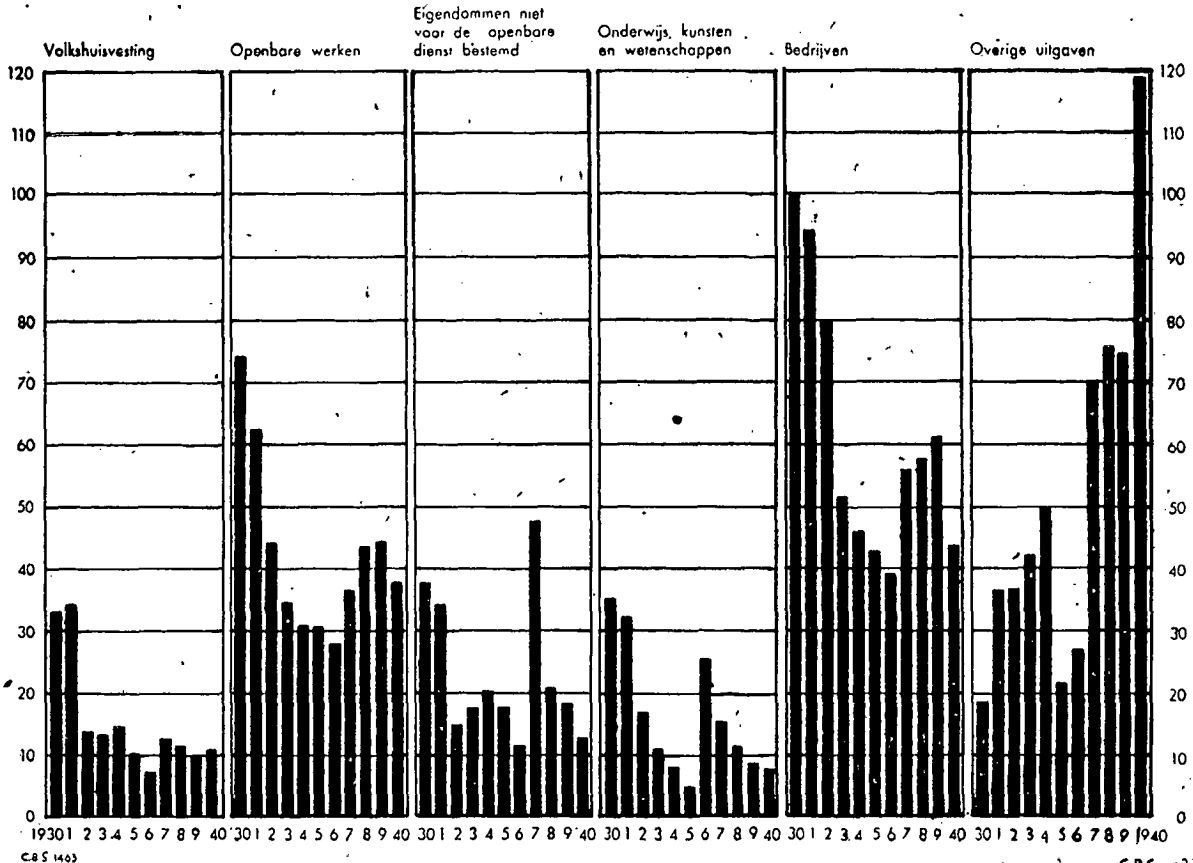
De schrijver wees daarbij op de voor de gemeenten onaanvaardbare consequenties, met name doch het ontstaan van een ondraaglijke schuldenlast, indien de gemeenten de Rijksoverheid zouden volgen in haar conjunctuurpolitieke lijn. Beperking van de gemeentelijke uitgaven zou zich moeten uiten in het „stilleggen van de miljoenen verslindende woningbouw”. „Vlak daarachter komen de miljoenen, die tegenwoordig in de energiebedrijven worden geïnvesteerd”. Deze beperking der uitgaven is onder de huidige omstandigheden uitgesloten. In de depressie zullen nieuwe uitgaven volgen voor werken, die „omdat het een tijd van neergang is, niet productief zijn” (blz. 513).

De grote fout, die de heer Hasper in zijn artikelen maakt is deze, dat hij de huidige *abnormale* hausse koppelt aan de te verwachten *normale* baisse. Het is inderdaad zo, dat de huidige situatie (grote achterstand in de uitvoering van openbare werken en drukkende schuldenlast uit de oorlog) zowel bij het Rijk als bij de gemeenten een belemmering vormt voor het voeren van een goede conjunctuurpolitiek.

Door deze *abnormale* hausse is het in vele gevallen onmogelijk voldoende financiële reserves te vormen, die straks in de baisse gebruikt zouden kunnen worden. Toch worden wel openluchttheaters en sportparken aangelegd, raadszalen verbeterd en nieuwe straatverlichtingen aangebracht.

¹⁾ „Economisch-Statistische Berichten”, Jaargang 1949, resp. blz. 513 en blz. 531.

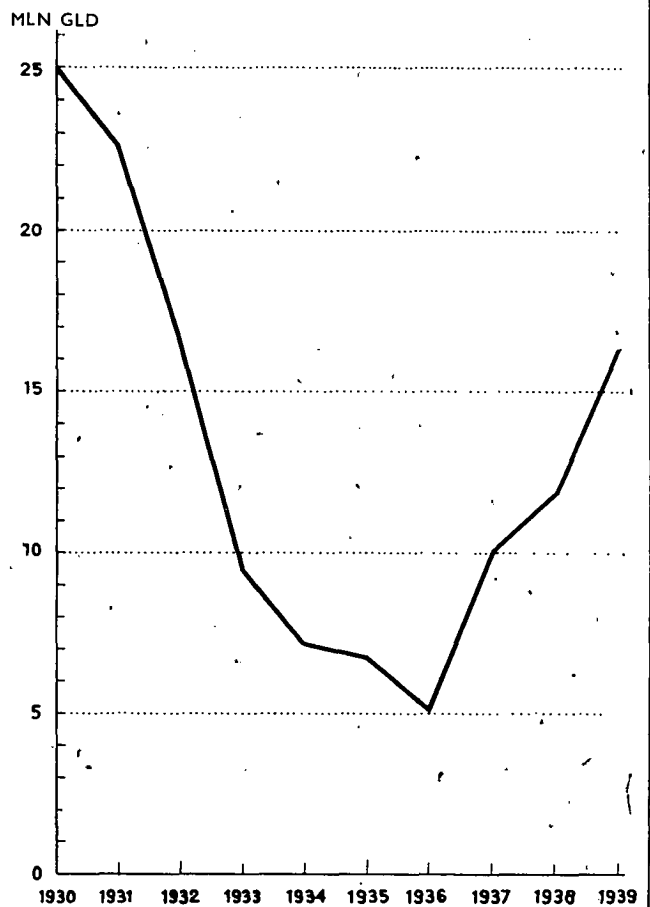
Kapitaalsuitgaven voor alle gemeenten tezamen in miljoenen guldens

In de constructie van de heer Hasper: abnormale hausse + normale baisse = normale conjunctuurcyclus is uiteraard een verlaging van de schuld onmogelijk. Het merkwaardige is echter, dat hij blijkbaar verwacht, dat na de eerste baisse de conjunctuur ophoudt te bestaan, want anders was hij toch zelf wel op de gedachte gekomen, dat, zoal reservevorming door de huidige bijzondere omstandigheden is uitgesloten, schuldaflossing na de baisse wel mogelijk is.

In de gedachtengang van de heer Hasper blijkt het noodzakelijk te zijn in de hausse de bouwnijverheid stil te leggen! In werkelijkheid gaat het er juist om, zoals boven is uiteengezet, door de toepassing van de compenserende uitgavenpolitiek een bijdrage te leveren tot stabilisatie van de bouwnijverheid, dus in ieder geval te trachten alle geschoolden aan het werk te houden. Daarnaast is het nodig voor in de toekomst te verwachten ongeschoolde werklozen een groot aantal werken in reserve te hebben, die deels op het terrein van de bouwnijverheid liggen, deels op het terrein van de landbouw, hetgeen dus met zich brengt, dat in de hausse zo min mogelijk van dit soort werken moet worden uitgevoerd. De heer Hasper wijst er op, dat in de hausse de industrieën worden uitgebreid, de centrales moeten worden vergroot, de verkeersmiddelen moeten toenemen. Hij vraagt: „Moet de Overheid dit niet doen en wachten tot de baisse?”. Het antwoord moet luiden, dat de Overheid moet vooruitzien en door planning en goede vestigingspolitiek reeds vóór de hausse voor het nodige zorgen: industrieterreinen, energiebedrijven op peil brengen van de te verwachten vraag, verkeersmiddelen verbeteren.

De heer Hasper maakt de zaak veel ingewikkelder dan noodzakelijk is: *Voorbeeld*: als Rotterdam een deel der openbare werken, uitgevoerd tussen 1925 en 1931 had opgespaard en had laten uitvoeren tussen 1931 en 1935 dan was een nuttig effect verkregen voor stabilisatie van de bouwnijverheid en had een deel van de Rotterdamse bouwvakarbeiders aan het werk kunnen blijven, daarnaast een aantal ongeschoolden.

Uitgaven voor de gemeentelijke openbare bouw (zonder bedrijven en grondaankoop) van R.dam over de periode 1930 t/m 1939

Bron: PRODUCTIE „Openb. bouw der gemeente vóór 1940” Uitg. 1942

Ook in zijn laatste artikel past de heer Hasper weer te veel een statische beschouwingswijze toe, waar hij zegt: „Zou de Regering tussen 1929-1939 op een advies van een statistische conjunctuurdienst verlaging van lasten en uitzetting van de uitgaven hebben voorgeschreven, dan zouden de tekorten groter zijn geweest”.

Opgemerkt kan immers worden, dat vóór 1929 door het niet-uitvoeren van werken een *reserve* had kunnen worden gevormd.

Indien deze financiële reserve was gevormd en werken waren voorbereid, dan had de scherpe daling in de kapitaalsuitgaven, zoals in de grafieken op blz. 494 tot uitdrukking komt, voorkomen kunnen worden en was in economisch, sociaal, financieel en moreel opzicht een betere politiek gevolgd.

Hoe het doel te bereiken.

Vast staat naar onze mening, dat een beroep op vrijwillige medewerking niet afdoende is. Vast staat eveneens de noodzaak tot synchronisatie. De keuze van het middel gaat tussen een systeem van controle en voorschriften of een stelsel van wisselende subsidies.

Op het ogenblik bestaan controle en voorschriften via het stelsel van de rijksgoedkeuringen. Afgezien van het feit, dat het stelsel niet sluitend is, bestaat geen enkele sanctie op niet-naleving. Het grootste bezwaar is evenwel, dat de regeling is gemaakt voor een situatie, waarin een algemene schaarste aan bouwmaterialen bestaat, waarbij het conjunctuurpolitieke gezichtspunt nauwelijks een plaats krijgt, met name bij de toetsing door Gedeputeerde Staten, welke dus meer gericht is op de controle der financiële huishouding der gemeenten dan op het bevorderen der synchronisatie van de uitgavenpolitiek der gemeenten met die van het Rijk.

Een andere methode van controle, die, afgaand op wat er van bekend geworden is, beter past in ons staatsrecht dan het bovengenoemde systeem van de goedkeuringen, is door de gemeenten, ik ben zo vrij te zeggen, bij voorbaat verworpen. Alweer voor zover bekend, kreeg men de indruk, dat dit nieuwe systeem geen mogelijkheden van ontduiking toeliet en daarom wellicht, hoewel het veel minder willekeurig werkte dan het goedkeuringsstelsel, niet werd geaccepteerd.

Rest de politiek enig mogelijke weg van het indirecte middel, waarbij een zeker automatisme tot stand komt zowel in hausse- als in baisseperioden, althans voor de kapitaalsuitgaven, die overigens de gewone dienst toch beïnvloeden. Deze suggestie is gedaan door de heer Nap²⁾ en houdt in, dat indien, telkens in door de Regering te bepalen perioden, kapitaalsuitgaven worden gedaan een zeker percentage van de daarmee gemoeide bedragen wordt gestort op een geblokkeerde rekening bij het Rijk. Zodra de Regering daartoe de tijd gekomen acht, worden de gestorte gelden teruggegeven voor het doen uitvoeren van werken.

Weliswaar wordt bij dit systeem geen zekerheid verkregen, dat niet toch uitgaven worden gedaan, welke beter achterwege hadden kunnen blijven, niettemin achten wij dit stelsel minder willekeurig en daarom superieur aan de huidige regeling via het goedkeuringsstelsel.

Een nog te overwinnen moeilijkheid blijft de reële vorming van een voorraad werken, welke op een bepaald tijdstip in een snel tempo in uitvoering kan worden gebracht. Hierbij moet niet zozeer gedacht worden aan het etiketteren van bepaalde werken als behorend tot conjunctuurreserve, maar aan het vergroten van de tijdsduur, welke verloopt tussen het afsluiten van de voorbereiding en het tijdstip van aanbesteding.

Men kan zich dit ook indenken in de vorm van een vijf- of twee-jarenplan, dat door alle overheidslichamen wordt klaargemaakt en dat eventueel in één jaar kan worden uit-

gevoerd. De bezwaren daartegen zullen wellicht groot zijn, maar het is goed ons steeds het alternatief — machteloosheid tegen groeiende werkloosheid — voor ogen te stellen.

's-Gravenhage.

H. M. DE LANGE, ec. drs.

CONJUNCTUURPOLITIEK EN GEMEENTELIJKE ZELFSTANDIGHEID.

Het vorige jaar is men er in geslaagd de wenselijkheid en de mogelijkheid van het voeren van een gemeentelijke conjunctuurpolitiek door leden van besturende colleges en gemeentelijke hoofdamttenaren te doen behandelen. Dit is geschied in de jaarvergadering van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten van 2 Juni 1949, waarna het vraagstuk in alle gemeentelijke vaktijdschriften werd besproken. Dit was op zichzelf al een succes, want practiserende gemeentelijke bestuurders beginnen gemeentelijk met zwijgen, wanneer op het treffen van maatregelen wordt aangedrongen, die nog niet op hun consequenties zijn beproefd. Maar toen de heren in de Rotterdamse Schouwburg „onder ons” waren, konden vrijelijk bedenkingen worden geuit. Zij namen stelling tegen de bewering, dat de economie voorlopig is uitgestudeerd en het woord nu reeds aan de practijk wordt gelaten. De bestuurders, die ten congresse aanwezig waren, en later de penvoerders, hebben er in verschillende toonaard op gewezen, dat de economie huns inziens de studie nog lang niet beëindigd kon hebben, omdat het financiële probleem nog vele duistere plekken toont. En van de gelegenheid werd meteen gebruik gemaakt om eens te informeren of de regeringspolitiek inderdaad voorgoed was omgebogen en of al bekend was, dat de vakverenigingen bereid zouden zijn aan noodzakelijke maatregelen, zoals de omscholing van vakarbeiders, mede te werken.

Een tragisch aspect.

Het typische van het geval is dit, dat ieder om strijd verklaart de toestanden van de dertiger jaren niet terug te wensen. Men denkt dan aan de werkloosheid, niet alleen onder de arbeiders, maar ook van het kapitaal. Men realiseert zich dan niet direct, dat ook de lokale gemeenschappen het in die jaren slecht hebben gehad; de gemeenten verzeiden al mede in de draaistroom van de armlastigheid met het gevolg, dat ze werden geknecht. Ook die toestand wenst niemand terug. En nu is het juist zo tragisch, dat de maatregelen, welke tot nu toe door de voorstanders van de conjunctuurbeheersing worden bepleit, de ondervonden nadelen voor de gemeenten in versterkte mate te voorschijn zullen roepen. Men bestrijdt een kwaad door ongewild een ander euvel te veroorzaken, het euvel van een verpauperisering van de lokale gemeenschappen. Ik mag dit zo kort stellen, omdat ik in „Economisch-Statistische Berichten” van 8 Juni, 29 Juni en 6 Juli 1949, Nos 1674, 1677 en 1678 heb uiteengezet, dat niemand de aanbevelingen zal willen opvolgen (bijv. bouwnijverheid verminderen, energie-uitbreiding belemmeren) en dat de gemeenten door een afdwingen van maatregelen in goede en slechte tijden, mede als gevolg van een onvermijdelijke toeneming van schuld, het restant van haar financiële zelfstandigheid zullen verliezen. En dit, zonder dat de oorzaken van de werkloosheid worden weggenomen of de gevolgen van structurele wijzigingen worden ondervangen.

Het nieuwe leed zal ongetwijfeld schrijnend zijn, want de gemeenten zullen dan niet door oorzaken van buitenaf in verval geraken, maar door de naleving van recepten, die de Regering zal voorschrijven. Immers zal, zodra een nieuwe regeringspolitiek, gericht op een synchronisatie van een eventuele landelijke conjunctuurpolitiek ten aanzien van de gemeenten, wordt gevolgd, een (scherpe) controle (met sancties) worden ingesteld op de naleving van de

²⁾ „Tijdschrift voor Overheidsadministratie” van 30 Juni 1949.

(dwingende) voorschriften, welke de gemeenten er toe moeten brengen (desnoods tegen het welbegrepen locale belang in) haar aandeel in de werkverruiming te leveren. Deze maatregelen zullen o.a. bestaan uit het stilleggen van werken, het verlagen en verhogen van belastingen, het berusten in budgetaire tekorten en het aanvaarden van een toenemende schuldenlast. Openlijk hebben zij, die aan de mogelijkheid van conjunctuurbeheersing gelooven, verklaard, dat „enige” beperking van de vrijheid van het individu een niet te hoge prijs is voor een verhoogde bestaanszekerheid. Welnu, de gemeenten, die zich zullen verzetten tegen een terugvoeren tot de staat van noodlijdendheid, zullen een grotere vrijheidsbeperking dan het individu moeten ondergaan. Onder belofte van eeuwige welvaart zullen zij haar bestaanszekerheid verliezen. Tenslotte zal men menselijk verzuchten: „Het kwaad, dat ik niet wil, dat doe ik”.

Dwang.

Dwang kan in het voorgestelde systeem niet worden gemist, noch voor de gemeenten, noch voor het Rijk, tenzij de vertegenwoordigende lichamen, ook in de jaren, waarin verkiezingen worden gehouden, steeds beslissingen zullen nemen, die tegen de draad ingaan, iets waarop men in bestuurszaken niet mag anticiperen. De Kamers en de gemeenteraden zullen in jaren van begrotingstekorten belastingen moeten verlagen en meer geld, dan waarover terecht wordt beschikt, moeten uitgeven; zij zullen in tijden van opgang lasten moeten verzwaren om een opbloeiende bedrijvigheid opzettelijk te remmen en tegelijk eigen werkzaamheden moeten inkrimpen. Men moet zich wel ver buiten de werkelijkheid begeven, als men meent, dat bijv. ontslag van personeel en verlaging van lonen en salarissen zijn door te voeren ten tijde, dat winsten en lonen in de particuliere sfeer stijgen. Stelt men zich tot taak aan de conjunctuurgolven de impuls te onttrekken en met de vrijgekomen energie de stuwende kracht van de conjunctuur te breken, dan veronderstelt dit, dat men van alle vertegenwoordigende lichamen kan en mag eisen, dat zij besluiten nemen en uitvoeren, die in strijd zijn met de belangen, welke op dat ogenblik het sterkst worden gevoeld. Dit is zonder dictatoriale bevoegdheden niet door te voeren. Dwang is daarom zo verderfelijk, omdat men van kwaad tot erger komt en tenslotte moet belanden bij een totalitaire beheersing van het volk en zijn economisch leven. En dan nog bestaat gerechte twijfel of het centrale gezag er in zal slagen de conjunctuur, gezwegen nog van de structuur, te „beheersen”.

Beperkt doel.

In de practijk verzet men zich tegen eisen, die een heerser oplegt. Daarom volge men niet de weg van Prof. Tinbergen, maar die van Prof. Simons, de weg van persuasie. Dat is mogelijk, want wanneer men de stem van de gemeenten beluistert, is ieder bereid, waar mogelijk, geen werken te ondernemen, die de overspanning van de conjunctuur verergeren en wil men allerwege medewerken aan maatregelen, die de nadelen van een dalende conjunctuur kunnen verzachten. Billijkheidshalve geven degenen, die het Rijk nu met straffe hand willen zien optreden, toe, dat de gemeenten, welke zoveel dichter bij de bevolking staan en vlugger dan de Regering reageren; eerder in deze richting initiatieven hebben genomen dan de Regering zelf. Van gemeentezijde zal men evenzeer als een tekortkoming willen erkennen, dat de van harentwege genomen maatregelen slechts werden genomen bij achteruitgang in het bedrijfsleven. Het nieuwe is eigenlijk, dat men zich allerwege, geleerd door de ervaring van de dertiger jaren, meer en meer bewust is geworden, dat de voorzorgen reeds in tijden van voorspoed moeten worden getroffen.

En toch is dit een oude waarheid. In Genesis 41 eten de 7 magere koeien de eerder verschenen 7 vette koeien op en de 7 lege aren de 7 volle aren. Pharao was in zijn droom

begonnen met de vette jaren. Zij, die niet vooruit hadden gezien, waren later gedwongen in Egypte levensmiddelen te kopen. De Hebreëuwen hebben hiervoor zwaar moeten boeten, want Jozef heeft weten te bewerken, dat Benjamin en daarna de gehele stam naar Egypte trok. En het verlaten van het diensthuis Egypte heeft heel wat bloed en tranen gekost. De centrale zowel als de plaatselijke Overheid zullen moeten beginnen om, als het maar even kan (dus in de hoogconjunctuur) voorzorgen te nemen, zoals wij groenten eerst telen en oogsten en daarna in glas, blik of onder zeer lage temperaturen bewaren, om de tafel in de winter met dezelfde spijzen als in de andere jaargetijden te kunnen voorzien.

Nu zijn de omstandigheden naar de opvatting van de bestuurders en bestuurden niet altijd zo gunstig geweest, dat gemakkelijk reserves konden worden gevormd. Ook het toezicht van het Rijk en van Gedeputeerde Staten was er op gericht zo min mogelijk ten laste van de gewone dienst te brengen en zoveel mogelijk naar de kapitaaldienst over te hevelen. Op deze wijze maakt men geen reserves, doch kweekt men schuld. De beste reserve, die men kan maken, is: het voorkomen van schuld.

Zien wij nu af van conjunctuurbeheersing, doch willen wij bij het voeren van onze uitgavenpolitiek rekening houden met een blijvend conjunctuurverschijnsel, dan moeten we bereid zijn te breken met de gedachte, welke aan onze huidige leningpolitiek ten grondslag ligt, nl. dat men het tegenwoordige geslacht niet wil belasten met de financiële gevolgen van maatregelen, die voor een groot deel het toekomstige geslacht voordeel zullen brengen of van economisch nut zullen zijn. Dat men deze politiek heeft gevolgd, is te verklaren uit de wens om in een tijd van een koortsachtige ontwikkeling van ons economisch leven mee te blijven doen, zonder de belastingen op te voeren. De financiële gevolgen van de noodzakelijke voorzieningen werden door het toen levende geslacht te zwaar geacht. Men zag slechts voordelen voor het nageslacht. En zoals bij overheidsmaatregelen wel meer voorkomt, werd achteraf een redelijke grondslag aan voor het ogenblik wenselijk geachte maatregelen gegeven. Terwijl de schuld van het verleden nog op ons rust, zullen wij, het nageslacht, bereid moeten zijn de vroeger vastgestelde afbetalingstermijnen in acht te nemen en tegelijk moeten ophouden met een financieerspolitiek, die een volgende generatie zal belasten. De steriele reserves, welke daartoe gevormd moeten worden, behoren niet thuis in reële fondsen, doch zij moeten worden gezien in een zo groot mogelijk schuldloos bezit. Juist, omdat het zo moeilijk is op een straffere financiering over te schakelen, zal in tijden van hoogconjunctuur met dit systeem van dekking van (buitengewone) uitgaven uit de gewone middelen moeten worden begonnen om te beproeven of het bestuur werkelijk „om” is. Hier liggen uit bestuurs-oogpunt wel moeilijkheden, maar toch zeker ook mogelijkheden van verwezenlijking van een beperkt doel, zonder dat op de begeleidende verschijnselen van een bankroet wordt aangestuurd. En vooral betere mogelijkheden dan die tot nu toe werden aangeprezen, omdat van de vertegenwoordigende colleges geen beslissingen worden gevraagd, die steeds tegen een bevattelijke redenering ingaan. Met een bestuurlijke gematigdheid zal het uitvoeren van werken worden geremd, terwijl geen overschotten op de gewone dienst tot verlaging van belastingen zullen verleiden. Komen de moeilijke jaren, dan kan in mindere of meerdere mate worden geleend, zonder dat het budget, met désastreuse gevolgen, wordt bezwaard.

Deze mogelijkheid is te verwezenlijken met vrijwillige medewerking van de gemeenten, mits haar de nodige vrijheid en financiële zelfstandigheid wordt gelaten. Voorwaarde is dan, dat de gemeenten financiële armslag behouden en niet worden beknot, zodra het tijds gunstiger wordt. Letten wij op hetgeen zich nu voordoet met betrekking tot het verlenen van compensaties bij de afschaffing van de Ondernemingsbelasting, dan moet worden gevreesd,

dat een gelegenheid om een nieuwe financiële politiek te volgen, wordt verwaarloosd.

Oud zeer.

Er bestaat over en weer nog weinig vertrouwen in een geslaagde uitvoering van elkanders goede bedoelingen. In dat opzicht kan van weerskanten veel tot verbetering van de verhouding worden bijgedragen. Maar dan is het niet voldoende, dat de pleiters voor een gesynchroniseerde conjunctuurpolitiek beweren, dat de Regering „om” is, want het eerste bewijs, dat de Regering werkelijk „om” is, moet nog worden gegeven. Of is men zo naïef te denken, dat de Regering „om” is, omdat een Nationaal Plan bekrachtigd wordt, of omdat de Regering bevordert, dat plannen worden verzameld om werken, geheel of ten dele ten koste van de gemeenten, eventueel uit te voeren? Want daar liggen de moeilijkheden van dit vraagstuk niet. Beter had men het vorige jaar kunnen stellen, dat men klaar is met het verkondigen van sociale inzichten en dat men thans genaderd is tot een omschrijving van de praktische financiële politiek; en daarbij gaat het uiteindelijk niet om een f 100 miljoen meer of minder schuld, noch om de vraagstukken, die bij de delging daarvan zullen rijzen. De oorzaken van de conjunctuurbeweging liggen niet daar, maar bij in het economisch en maatschappelijk leven optredende krachten, die noch door 's lands noch door gemeentefinanciën kunnen worden beteugeld. Wil men daartoe toch een plan maken, zulk een toren van Babylon bouwen, dan zullen die krachten gebonden moeten worden. Men zou eerst slagen, wanneer het verschijnsel van conjunctuurgolven niet meer optreedt en structuurwijzigingen worden voorzien of voorkomen. Slaagt men daarin niet aanstonds, dan zal men bij elke teleurstelling de oorzaak van het falen niet in eigen optreden zoeken, maar de fouten, evenals thans, toeschrijven aan het nog niet genoeg breidelen van wens en begeerten van de mens en aan het door hem gekozen bestuur, dat nog niet de macht heeft om het vrije bedrijfsleven afdoende te beheersen. Men zal steeds meer moeten gaan regelen, tot men tenslotte in een volmaakt gedirigeerde staat leeft. En in die staat zullen de bedwongen krachten zich tenslotte in calamiteiten ontspannen.

Men zal tussen de paden van de goedgelovende oplossers van sociale vraagstukken en die van de ongebonden vrijheidszoekers een weg moeten inslaan, die in de harde praktijk begaanbaar zal blijken te zijn. We willen wel op verkeersregels letten, maar (nog) niet in rijen van drie of vier over de weg marcheren. En de gemeenten zullen niet mogen terugkeren in het diensthuis, waaruit zij dank zij de Noodvoorziening Gemeentefinanciën werden uitgeleid.

Als wij nu, mede om de conjunctuurkwalen te verlichten, de zelfstandigheid van de gemeenten voorstaan, dan moge dat uit de tijd schijnen, nu men bij supra-nationale overeenkomsten soevereiniteitsrechten prijs wil geven, toch moeten wij vasthouden aan het beginsel, dat de zelfwerkzaamheid van de bevolking in de lokale gemeenschappen blijvend en zo ver mogelijk moet worden ontzien ter bescherming van het gemeentewezen, dat de hoeksteen vormt van ons democratisch staatsbestel.

Rotterdam.

J. HASPER.

CONJUNCTUURPOLITIEK EN GEMEENTEFINANCIËN.

In de compenserende budgetpolitiek bezit de Overheid het instrument om invloed uit te oefenen op de algemene conjunctuurbeweging. Zeer in het kort houdt dit de eis in, dat de Overheid in tijden van opgaande conjunctuur (zoals thans) moet trachten de door haar beheerste investeringen tot het meest noodzakelijke te beperken om deze in tijden van neergaande conjunctuur tot een hoog niveau te kunnen opvoeren. Van de verantwoordelijke instanties

wordt hiervoor dus gevergd, dat hun houding principieel tegengesteld zal zijn aan die van de particuliere ondernemer. Beperkingen als de inkomsten ruim vloeiën, grote uitgaven als het getij begint te keren.

We nemen aan, dat ook in Nederland de Rijksoverheid van het nut en de mogelijkheden van een bewuste conjunctuurpolitiek overtuigd is en dat zij er naar streeft deze politiek ook in de lagere overheidsorganen als provincie en gemeente ingang te doen vinden. De vraag rijst dan, in hoeverre deze organen tot het voeren van een dergelijke politiek bereid en in staat zijn.

Laten wij eens een ogenblik met zeer luchthartig optimisme aannemen, dat de bereidheid in principe aanwezig is, dat het grootste deel van de ca elfhonderd gemeenten, welke ons landje rijk is, genegen is de uitvoering van niet-urgente grote werken uit te stellen, overschotten op de begrotingen te kweken en deze gelden in de komende depressiejaren aan de dan tot uitvoering komende werken te besteden. We kunnen onze gedachten dan concentreren op de mogelijkheden, welke er voor de gemeenten bestaan en de grenzen, welke er aan deze mogelijkheden gesteld zijn.

Beginnen we met de *woningbouw*.

De omvang van het landelijk woningcontingent is door de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting voor de eerstkomende 10 jaren gefixeerd op 55.000 woningen (van een bepaalde gemiddelde kubieke inhoud) per jaar of een overeenkomstig groter aantal woningen met een kleinere gemiddelde inhoud. Dit aantal wordt trapsgevijs verdeeld en uiteindelijk door Gedeputeerde Staten aan de gemeenten toegewezen. Behoudens kleinere afwijkingen zal dus het aantal voor iedere gemeente jaarlijks beschikbare woningen, vastgesteld volgens bepaalde (per provincie verschillende) normen vastliggen. In feite is dat ook thans reeds het geval.

In principe is de politiek van stabilisatie van de bouwactiviteit toe te juichen. Er ligt weliswaar een subjectief element in verscholen, nl. het afwegen van de noodzaak tot het snel opheffen der samenwoningen tegen het gevaar van werkloosheid in de bouwvakken na bijv. 10 jaar, indien thans op al te grote schaal wordt gebouwd, doch de gevolgde middenweg is redelijk.

De omvang van de in de woningbouw te verrichten investeringen is hiermee eveneens praktisch vastgelegd. Aannemende, dat er een zeker evenwicht tot stand komt tussen de particuliere bouw enerzijds en de bouw door gemeenten en woningbouwverenigingen anderzijds, staat ook het door de gemeenten te investeren bedrag vast. Mogelijkheid tot variatie van dit bedrag is vrijwel uitgesloten.

We komen dan tot de *scholenbouw*.

Hiervan kan de bouw niet zonder meer worden gestabiliseerd. Het hoge na-oorlogse geboortecijfer zal tot gevolg hebben, dat het aantal leerlingen, dat de lagere scholen zal bevolken, omstreeks 1958 een maximum bereikt. Nadien zal het aantal leerlingen weer een daling gaan vertonen. Zou men dus zonder meer voor deze leerlingen scholen bouwen dan zou men nadien met een surplus aan schoolruimte komen te zitten en bovendien zou een periode van zeer omvangrijke scholenbouw worden gevolgd door een, waarin de activiteit op dit gebied minimaal is. In het kader van een conjunctuurpolitiek, welke zich richt op stabilisatie, laat zich dit moeilijk voegen en ook hier zal men weer, evenals zulks bij de woningbouw het geval is, een compromis moeten vinden tussen de noodzaak tot het huisvesten van de leerlingen voor lagere scholen en de noodzaak tot het stabiliseren van de investeringen. Helaas zal slechts voor een enkele gemeente de uitgestelde sloop van schoolgebouwen verlichting kunnen brengen.

Hier; zowel als bij de woningbouw, is dus hoogstens een zo groot mogelijke stabilisatie van de activiteit bereikbaar. Een conjunctuurpolitiek eist echter, dat de Overheid meer doet dan slechts haar eigen uitgaven stabiliseren. Zij moet een dusdanige politiek kunnen voeren, dat de totale uit-

gaven, dus van Overheid en bedrijfs- en gezinshuishoudingen tezamen, worden gestabiliseerd. En daarvoor is meer nodig.

Het zijn echter niet uitsluitend sociale doch anderzijds ook zuiver economische overwegingen, welke de gemeenten nopen tot het doen van uitgaven juist op dit moment, nu we ons in een opgaande conjunctuur bevinden. Dit geldt in de eerste plaats ten aanzien van de *aanleg van industrieterreinen*. Afgezien van de, het zij toegegeven, hier en daar nogal opgeschroefde, concurrentie ten aanzien van de grondprijzen tussen de gemeenten onderling, laat het niet de minste twijfel over, dat het treffen van maatregelen, welke de industrialisatie bevorderen of althans er zorg voor dragen, dat deze onbelemmerd zal kunnen plaatsvinden, ook nu reeds een belang van de eerste orde is. Het gaat niet aan om te wijzen op de noodzaak van industrialisatie, liefst nog vóór het eindigen van de Marshall-hulp in 1952 en tegelijkertijd te eisen, dat de aanleg van industrieterreinen wordt uitgesteld totdat er een depressie komt. Industrialisatie is op dit moment nodig en het scheppen van de voorwaarden daartoe dus ook.

Nu komt deze industrialisatie in verschillende gemeenten al aardig op gang en doet zich daar de noodzaak gevoelen tot het aanleggen van op het industrieterrein aansluitende toevoervegen van voldoende capaciteit, het aanleggen van havens en het doen uitvoeren van de verdere benodigde werken. Dit kan men niet los denken van het gebruik van het industrieterrein. Wordt dit gebruikt dan moeten er ook andere, met het gebruik samenhangende, faciliteiten zijn. En ook hiervoor is geld nodig.

En nog zijn we niet uitgeput. De *publieke bedrijven*, vrijwel alle nog in hun vooroorlogse omvang, voelen geducht de noodzaak tot uitbreiding en vernieuwing. De sterk gestegen bevolking moet van gas, electriciteit en water worden voorzien en de productie- en bergcapaciteit moet daarop zijn ingesteld. De gemeenten, welke op dit gebied geen moeilijkheden kennen, zijn gering in aantal.

Tenslotte is er over een aantal *andere posten van de gemeentelijke begroting* ook nog wel een woordje te zeggen. Niet slechts voor het bedrijfsleven zijn de kantoorkosten gestegen, de sociale lasten verzaard en de salarissen aanzienlijk hoger geworden. In het achterstallige onderhoud van de gebouwen en de in beheer zijnde woningen moet worden voorzien wil het bezit niet steeds sneller in waarde gaan verminderen; het onderhoud van wegen dient onder alle omstandigheden door te gaan enz.

Kort gezegd is het voor een gemeente op dit moment nu niet bepaald een eenvoudige zaak om conjunctuurpolitiek te gaan bedrijven. De gemeente, waarin het mogelijk is de begroting zonder kunst en vliegwerk sluitend te krijgen, neemt een gunstige plaats in.

In de gemeente Amersfoort is een zeer serieuze poging gedaan om na te gaan, welke mogelijkheden er ondanks de thans en ook in de naaste toekomst bestaande lasten aanwezig zijn. Deze pogingen concretiseerden zich in het samenstellen van een investeringscommissie, welke zich ten doel stelde het samenstellen van een gemeentelijke begroting voor de eerstkomende vijf jaar op basis van het huidige loon- en prijsniveau. Verondersteld werd, dat, zo door bepaalde landelijke maatregelen de inkomsten der gemeente op één punt zouden teruglopen, de Rijksoverheid een voldoende compensatie elders zou verschaffen. De basis van de berekeningen werd gevormd door een woningbouw- en scholenbouwprogramma, beide weer gebaseerd op een reeds eerder gemaakte bevolkingsprognose.

Het resultaat van de onderzoekingen was, dat zelfs, indien in de eerstkomende vijf jaar in het geheel niet zou worden geïnvesteerd, de gewone dienst van de begrotingen over deze jaren een tekort zou vertonen van gemiddeld f 180.000 per jaar. Uiteraard zouden de rendabele investeringen, hoewel zeer gering in omvang, hierbij opgeteld moeten worden. Een verandering van enige betekenis spruit hieruit echter niet voort. In principe zijn het de

noodzakelijke gewone uitgaven, welke het tekort veroorzaken. Uitvoering van de eveneens noodzakelijke investeringen doet het gemiddelde jaarlijkse tekort stijgen tot tenminste f 500.000 per jaar.

Niet alleen het feit, dat gegevens van deze aard slechts voor een enkele gemeente beschikbaar zijn, stemt tot nadenken. Veeleer is het hoogst bedenkelijk, dat, waar de resultaten van eventuele onderzoekingen, uit te voeren in de andere gemeenten, naar alle waarschijnlijkheid niet noemenswaard van die in Amersfoort zouden afwijken, het voeren van een conjunctuurpolitiek door de gemeenten volmaakt uitgesloten blijkt te zijn. Hoogstens zal men de grootte van het tekort nog enigszins kunnen variëren, in de haussejaren wat minder tekort, in de baissejaren wat meer. Doch daar blijft het bij. Zelfs daar, waar de bereidheid aanwezig is, zijn, althans voor deze conjunctuurcyclus met zijn wel zeer bijzonder karakter, de mogelijkheden voor het voeren van een effectieve conjunctuurpolitiek door de gemeenten uitermate gering. En het constateren van het feit, dat gemeente A een stadhuis laat bouwen waar ze evengoed nog een paar jaar mee zou kunnen wachten of gemeente B een miljoen gulden aan een betrekkelijk weinig urgente wegaanleg besteedt, doet, door de naar verhouding geringe omvang van deze bedragen aan het wezen van de zaak niets af.

Het probleem, dat hier ligt, is nog ver van de oplossing verwijderd. In welke richting deze oplossing voor de eerstkomende depressie zal moeten gaan, staat echter wel vast. Nu ten gevolge van de oorlog de gemeentelijke uitgaven op een zo hoog niveau zijn gekomen, dat het kweken van overschotten voorlopig uitgesloten is, zullen de lasten van nog omvangrijker investeringen in de zeker komende periode van grotere werkloosheid slechts gefinancierd kunnen worden met *stijgende* inkomsten. En dus inkomsten, welke beweging niet samenvalt met de conjunctuurbeving doch daaraan tegengesteld is. Een ondernemingsbelasting is daartoe ten enenmale ongeschikt, terwijl een gemeentelijke inkomstenbelasting, mede door de progressie van de tarieven, welke de opbrengsten nog conjunctuurgevoeliger maakt, ook niets tot de oplossing kan bijdragen. Uitkomst kan slechts biéden een uitkering van de Rijksoverheid aan de gemeenten, welke stijgt naarmate de werkloosheid verder dreigt toe te nemen. In feite zou dit betekenen, dat het Rijk een deel van de investeringen in het kader van de conjunctuurpolitiek door lagere organen laat uitvoeren en deze dus, mede rekening houdend met plaatselijke omstandigheden, voor een effectieve aanwending van de gelden zorg kunnen dragen.

Indien een dergelijke regeling, welke in beginsel een incidenteel karakter kan hebben, aangepast aan de bijzondere eigenschappen van de huidige economische toestand, niet tot stand zou kunnen komen, zal van een effectieve verlichting van de werkloosheid van gemeentelijke zijde niet veel kunnen komen.

Amersfoort.

L. H. KLAASSEN.

DE WONINGVERDELING.

De Minister stelt het jaarcontingent te bouwen woningen vast en verdeelt dat over de verschillende provincies. Daarbij werden voor 1949 richtlijnen in acht genomen, die in het kort op het volgende neerkomen:

- het bestaande en toekomstige woningtekort is beslissend, ongeacht de oorzaken van dit tekort;
- het woningtekort moet in alle gebieden in zo kort mogelijke tijd een gelijk percentage bedragen. Hierbij is gedacht aan een tekort van 9 pCt, te bereiken aan het eind van 1953;
- met verschillen in kwaliteit en omvang der bestaande woningen in de verschillende gebieden wordt in de eerst-

volgende jaren geen rekening gehouden. Vervolgens werd aangenomen, dat het woningtekort aan het einde van 1960 vrijwel zou zijn opgeheven en dat er bij de verdeling rekening mede gehouden is, dat de bouwnijverheid moet worden gecontinueerd in die gebieden, waar de woningnood reeds om en bij de 9 pCt ligt, teneinde een soepele overgang te verkrijgen met de bouwactiviteit in de jaren 1953 en daarna.

Voor zover bekend, is bij de vaststelling van het woningprogramma na 1950 van dezelfde richtlijnen, althans wat de strekking betreft, uitgegaan.

De verdeling van de woningen over de gemeenten laat de Minister over aan de colleges van gedeputeerde staten en het is duidelijk, dat daarbij van dezelfde ongetwijfeld juiste richtlijn, die de Minister zich bij de provinciale verdeling heeft gesteld, dient te worden uitgegaan. Het is interessant om de resultaten van de verdeling over de gemeenten nader te beschouwen en na te gaan in hoever die aan het doel beantwoorden.

Nemen we als voorbeeld de provincie Utrecht, de woningverdeling leidde voor 1949 tot het volgende resultaat.

TABEL I.

Woningtoewijzing 1949.

Gemeente	Woning-behoefte 1947	Woning-behoefte eind 1949	1947 in pCt van woningbeh. huishoudingen	Eind '49 in pCt v. won. beh. huishoudingen	Toeneming
Amersfoort	2.254	2.713	16,3	18,7	+2,4
Baarn	685	740	16,2	16,9	+0,7
de Bilt	722	815	15,0	16,4	+1,4
Driebergen	462	564	15,1	17,6	+2,4
Jutphaas	311	515	12,2	18,2	+6,0
Maartensdijk	418	449	13,6	14,3	+0,7
Soest	952	1.072	16,6	17,8	+1,2
Utrecht	6.382	7.147	13,2	14,3	+1,1
Veenendaal	397	416	12,2	11,9	-0,3
Zeist	1.656	2.092	16,3	19,3	+3,0
Zuilen	536	589	9,4	9,8	+0,4
Provincie	17.881	21.408	13,1	14,7	+1,6

In de tabel zijn alleen de gemeenten met meer dan 10.000 inwoners vermeld. Het blijkt, dat het provinciaal contingent niet voldoende was om zelfs het procentuele woningtekort constant te houden. Van een vermindering van het woningtekort is nog geen sprake. Of de materiaalpositie en de arbeidsmarkt voor de bouwbedrijven, dan wel nog andere factoren, de provinciale contingenten voorlopig hebben beperkt, laten we buiten beschouwing, omdat de gegevens hiervoor ontbreken. Maar wel is het van belang vast te stellen, dat voor de verschillende gemeenten binnen de provincie de afwijkingen nogal uiteenlopen; in het algemeen stijgt het woningtekort voor de gemeenten met de hoogste woningnood en daalt dat voor de gemeenten met de laagste woningnood ten opzichte van het provinciaal gemiddelde. Hoe dit komt, zal duidelijk worden, indien het resultaat van de voorlopige woningverdeling 1950, in tabel II weergegeven, wordt gezien.

Wederom zijn de gemeenten boven de 10.000 inwoners genomen. Kolom (2) geeft het aantal te bouwen woningen weer in een periode van 5 jaar, waarbij rekening werd gehouden met het relatieve woningtekort, in tegenstelling tot de verdeling 1949, waar voor ieder gemeente een vast percentage van het absolute woningtekort werd genomen. Na de 5 jaar hoopt men het woningtekort gelijkelijk tot 14,29 pCt te hebben teruggebracht, een aanzienlijk langzamer tempo dan bij de opstelling van de verdeling 1949 werd aangenomen. Voor het nieuwe tempo zal de provincie gemiddeld ruim 2.000 woningen per jaar moeten bouwen. Tabel II geeft 1.697. Dit behoort niemand te verontrusten als we bedenken, dat het de voorlopige verdeling betreft en de reserve nog niet is verwerkt, terwijl in de vrije sector ook nog kan worden gebouwd. Het is echter weer van be-

lang te constateren, dat door het aanbrengen van enige niet onbelangrijke correcties de totale toewijzingen (6) nogal afwijken van die aantallen (7), waarbij de toewijzing alleen op het relatieve woningtekort wordt gebaseerd. Volgens dit principe werd in feite nog geen 65 pCt van het totale contingent verdeeld, namelijk 1.080 woningen (3) van de 1.697 woningen.

TABEL II.

Woningtoewijzing 1950 (voorlopig).

Gemeente	Aantal te bouwen woningen 1950-1954	Toegewezen wegens:			Aantal gebaseerd alleen op woningtekort	Verschil (6) - (7)	
		woningtekort	bijzondere gevallen	industrie			totaal
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Amersfoort	1.440	152	28	27	207	239	- 32
Baarn	436	46	2	4	52	72	- 20
de Bilt	559	59	3	3	65	93	- 28
Driebergen	449	47	—	4	51	74	- 23
Jutphaas	261	27	1	20	48	43	+ 5
Maartensdijk	77	8	3	2	13	13	0
Soest	694	73	5	2	80	115	- 35
Utrecht	3.855	408	33	40	481	636	-155
Veenendaal	—	—	7	24	31	—	+ 31
Zeist	1.365	143	7	22	172	226	- 54
Zuilen	83	9	5	96	110	14	+ 96
Overige gemeenten	1.047	108	223	56	387	177	+210
Provincie	10.266	1.080	317	300	1.697	1.697	0

Uit een beschouwing van tabel II tezamen met tabel I blijkt ook voor 1950 een zelfde tendentie te bestaan als de verdeling 1949 vertoont, nl. een zekere prioriteit voor de gemeenten met het geringste woningtekort. Uit een ander blijkt, dat door de toegepaste correcties het principe van de verdeling in ernstige mate in het gedrang komt en de vraag rijst, of de correcties gerechtvaardigd zijn.

We zullen ze een voor een nader beschouwen.

Correctie 1 beoogt het toekennen van een afzonderlijke toewijzing voor noodwoningen. Dit impliceert, dat aan in noodwoningen wonende gezinnen-prioriteit wordt verleend, hetgeen in strijd is met de richtlijn onder c. genoemd. Zijn de noodwoningen dermate slecht, dat zij voor bewoning ongeschikt zijn, dan dient het woningtekort der betrokken gemeente met het aantal in aanmerking-komende noodwoningen te worden vermeerderd. Op grond van het gecorrigeerde tekort kan voor die gemeente de toewijzing worden berekend.

Correctie 2. Het toekennen van een extra toewijzing voor herboeuwgevallen. Dit houdt een dubbele telling in. De betreffende huishoudingen worden medegetekend bij de berekening van de woningbehoefte en bij de extra toewijzing.

Correctie 3. Vervanging van slechte woningen. Voor deze correctie geldt hetzelfde als onder 1 genoemd. De drie correcties vormen tezamen kolom (4) van tabel II.

Correctie 4 beoogt het toekennen van een extra contingent voor de industrie. Deze correctie maakt de grootste inbreuk op het principe van de verdeling. Zelfs als men volmaakt onwetend is omtrent de gronden, waarop deze toewijzingen zijn gebaseerd (hetgeen in feite het geval is) liggen er twee bezwaren voor de hand:

a. het tekort aan woningen voor industrie-arbeiders komt ook voor onder het totale tekort. Dit tekort wordt derhalve twee maal geteld;

b. men bevoordeelt gezinnen van industrie-arbeiders ten koste van andere gezinnen. Aangezien in het economisch leven een ieder zijn taak heeft en de een deze nimmer zal kunnen verrichten, wanneer anderen hem daartoe niet in staat stellen, kan niet zonder meer worden aangenomen, dat men dit extra contingent op economische gronden heeft toegewezen.

Men kan zich afvragen, of hier tegemoet is gekomen aan het verlangen van de leiders van de grotere industriële bedrijven (althans voor zover deze in de gelegenheid gesteld zijn hun verlangens kenbaar te maken), die uiteraard een toewijzing ten gunste van hun arbeiders zullen toewijzen, niet beseffende, dat deze woningen aan andere, mogelijk dringender, behoeften worden onthouden.

Vergelijken wij thans de woningtoewijzing van bijvoorbeeld de provincie Noord-Holland (exclusief Amsterdam) met die voor de provincie Utrecht dan vallen de volgende verschillen, afgezien van die voor de wijze van berekening van de woningbehoefte, op. De correcties 1 t/m 3 komen niet voor. Weliswaar komt een aantal woningen voor herstel van vernielde woningen voor, maar dit verschijnt als een van de componenten van het totale woningtekort, die afzonderlijk wordt behandeld. Van een dubbele telling is hier geen sprake. Ook de provincie Noord-Holland heeft een toewijzing van industriewoningen, hier geheten „voor tijdelijke versnelde economische ontwikkeling”. De migratie moet dus door de woningen worden gestimuleerd, hetgeen ongetwijfeld wel het geval zal zijn, omdat er in deze tijd van wisseling in de woningbehoefte een duidelijke correlatie bestaat tussen de woningnood en de migratie. Tegen de positieve migratie hier, ten koste van een negatieve migratie elders, als gevolg van de huisvestingsmogelijkheid, bestaat uit een algemeen economisch oogpunt hetzelfde bezwaar als boven werd aangevoerd. Dit bezwaar geldt niet met het oog op de netto dagelijkse migratie (forenzenoverschot).

Resumerende kan het volgende worden geconcludeerd (voor zover uit de beschikbare gegevens blijkt):

1. er bestaat in de woningverdeling tussen de verschillende provincies geen uniformiteit;
2. het toewijzen van industriewoningen verstoort in ernstige mate het gezonde principe van verdeling naar het relatieve woningtekort;
3. algemeen economische motieven om deze storing te rechtvaardigen lijken niet aanwezig.

Amersfoort.

Ir J. S. VAN NOUHUYS.

DE PRIJSBEPALING VAN INDUSTRIE-TERREINEN.

In beginsel kan men de in een gemeente gevestigde industrieën verdelen in twee groepen. De eerste groep kenmerkt zich door een neiging tot concentratie in de stadskern, dus in het zwaartepunt van de stedelijke consumentengroep. De tweede categorie kent deze neiging niet en vestigt zich bij voorkeur meer aan de rand der periferie, niet in uitbreidingsmogelijkheden belemmerd door direct aangrenzende percelen en liefst zo goed mogelijk verbonden met land-, spoor- en waterwegen voor de aanvoer van grond- en hulpstoffen en de afvoer van eindproducten. De vestigingsfactoren in groter verband, als gunstige geografische ligging, aanwezigheid van goedkope of geschoolde arbeidskrachten, nabijheid van grondstoffen enz. spelen hier de meest belangrijke rol.

De verdeling in deze beide groepen valt in hoofdzaak samen met die in verzorgende bedrijven, die voor hun afzet noodzakelijk (in economische zin) op de plaats van vestiging zijn aangewezen en primaire bedrijven, waarbij dit niet het geval is. De vestiging van een primair bedrijf is (mede) oorzaak van een bevolkingstoename, de vestiging van een verzorgend bedrijf slechts gevolg. Niettemin oefenen beide categorieën bedrijven een even belangrijke functie uit in het economisch leven. De aanwezigheid van de een is niet denkbaar zonder het bestaan van de ander.

Indien nu een gemeente besluit, met het belang van de nationale en de plaatselijke economie voor ogen, over te gaan tot het nemen van maatregelen, welke de indus-

triestigting ter plaatse bevorderen, zijn er voor haar twee taken weggelegd. De ene betreft het verschaffen van vestigingsmogelijkheid voor primaire bedrijven door het projecteren, aanleggen en bouwrijp maken van industrieterreinen buiten de stadskern op een daartoe meest geëigende plaats. De andere het voorzien in een vestigingsmogelijkheid voor de kleinere verzorgende bedrijfjes in of zeer dicht nabij de stadskern. Bedrijfjes, welke over het algemeen weinig kapitaalkrachtig zijn en tot dusverre dan ook vrijwel uitsluitend gevestigd waren in oude goedkope panden, niet zelden weinig geschikt voor het uitoefenen van een bedrijf.

De kosten, welke het treffen van voorzieningen voor de primaire industrie met zich brengt, noemen wij, om de gedachten te bepalen, de directe kosten hiervan. De directe opbrengst is de prijs van het industrieterrein en de daarbij behorende voorzieningen.

Stel nu, dat er zich in een willekeurige gemeente een primaire industrie vestigt. Ten dele, zo nemen wij aan, zal deze industrie in haar behoefte aan arbeidskrachten ter plaatse kunnen voorzien, daarnaast zullen ook arbeiders van buiten de gemeente moeten worden aangetrokken. We stellen dit aantal, uiteraard willekeurig, op 100. Nemen we aan, dat de beroepsbevolking ca 40 pCt van de totale bevolking bedraagt, dan volgt uit het voorgaande, dat de vestiging van 100 arbeiders zal leiden tot een vestiging van 250 personen in totaal. Deze bevolkingstoename leidt op haar beurt weer tot een vergrote verzorgende activiteit. Uiteindelijk zal de totale bevolkingstoename ca 500 personen bedragen. Hierbij nemen we dus aan, dat ongeveer de helft van de beroepsbevolking werkzaam is in de primaire bedrijven en dus de helft in de verzorgende bedrijven.

Deze 500 personen nu maken aanspraak op vele en velerlei sociale en andere voorzieningen. Sociale zorg, geneeskundige hulp, onderwijs, voorziening met gas, water en electriciteit, bescherming van politie en brandweer, huisvesting enz. enz. De kosten, die hiervoor moeten worden gemaakt, zijn indirect een gevolg van de vestiging van het industriële bedrijf en zullen geheel of ten dele weer bestreden moeten worden uit de indirecte opbrengsten, als bijv. grotere uitkering uit het Gemeentefonds ten gevolge van de bevolkingsaanwas, opcenten op de personele belasting, gemakkelijksbelasting, straat- en rioolbelasting, opbrengst van de verkoop van gas, electriciteit en water, schoolgelden, huren enz. enz.

Naast de directe staan dus de indirecte kosten en opbrengsten, ontstaan door de vestiging van het bedrijf. Hoewel het uiteraard een omvangrijk rekenwerk meebrengt, zijn indirecte zowel als directe lasten en baten kwantitatief te bepalen.

De vraag rijst nu, welke kosten de te vestigen industrieën in rekening zullen moeten worden gebracht. De totale netto kosten (dus inclusief de indirecte kosten en opbrengsten) of slechts de directe kosten, eventueel nog inclusief de op de balanswaarde der gronden bijgeschreven rente, hoewel deze feitelijk geen kostenkarakter draagt? Nemen we aan, dat de gemeente van het gezonde principe uitgaat, dat het treffen van voorzieningen voor de industrie geen winst behoeft op te leveren, noch haar verlies mag bezorgen, dan moet men op de gestelde vraag antwoorden, dat inderdaad de totale kosten bepalend zullen moeten zijn voor de prijs van het industrieterrein.

Dat deze stelregel tot merkwaardige situaties aanleiding kan geven is onmiddellijk duidelijk. Zouden nl. de indirecte kosten de indirecte opbrengsten overtreffen, dan wordt in feite het gevestigde bedrijf belast voor bijv. de kosten van het meerdere onderwijs, van de uitbreiding van het politiecorps, de geneeskundige dienst enz. Een min of meer onbevredigende situatie, aangezien deze taken toch typisch gemeentelijke taken zijn, waarvan men het nadelig saldo niet zonder meer op het bedrijfsleven mag afwentelen. De kosten hiervoor moeten door

de gemeente worden gedekt uit de haar daarvoor aange-
wezen middelen, en voor zover dit niet mogelijk is zal er
dus een nadelig saldo optreden, dat zij zelf moet dragen.
Maar dan komen we in strijd met onze praemisse, dat het
treffen van voorzieningen ten behoeve van de industrie
de gemeente geen verliezen mag opleveren. Dan zou het
dus het meest voordelig voor de gemeente zijn om die
voorzieningen maar niet te treffen, waarmee we echter
weer in strijd komen met het nationale belang. En dat dit
niet gewenst is, staat wel vast.

Is nu de situatie omgekeerd, dus zo, dat de indirecte
opbrengsten groter zijn dan de indirecte kosten, dan
zou de gemeente de grond beneden de (directe) kostprijs
kunnen verkopen en dit bijv. op grond van concurrentie-
overwegingen t.o.v. andere gemeenten kunnen verdedigen.
Zelfs zou men in bepaalde gevallen de grond cadeau kun-
nen geven of de ondernemer nog een bedrag ten geschenke
geven. Gezien de begrijpelijke neiging van de gemeente-
lijke Overheid om nimmer te protesteren tegen een ver-
hoging der inkomsten, waar dit zonder schade mogelijk
is, is dit laatste niet bepaald waarschijnlijk, maar in prin-
cipe is de mogelijkheid aanwezig. De gemeente doet in
alle gevallen iets cadeau aan de ondernemer, welke zich
op het industrieterrein vestigt en daardoor in een relatief
gunstiger positie komt dan wanneer hij bijv. zelf de aan-
leg had moeten bekostigen. Maar de gelden, welke hier
ten geschenke worden gegeven, zijn afkomstig uit belas-
tingen, opbrengsten van gemeentebedrijven, school-
gelden enz. en men zou terecht bezwaar kunnen maken
tegen het overdragen van dit, uit vele bronnen stammend,
voordelig saldo aan één enkele ondernemer. Hiermee schiet
de gemeente haar doel voorbij; de belastingbetaler bijv.
kan er terecht tegen protesteren.

Nu is momenteel het eerste geval, nl. dat van het na-
delig saldo, waarschijnlijker dan het laatste. Zeker zal
dit het geval zijn, indien de inkomsten, welke tot dusverre
vloeiden uit de ondernemingsbelasting, worden gefixeerd
op een bepaald bedrag en dit constante bedrag als rijks-
bijdrage aan de gemeenten jaarlijks wordt uitgekeerd.
Een zeer groot deel van de indirecte inkomsten mist dan
het verband met de bevolkingsomvang en zal marginaal,
dus bij de vestiging van een nieuw bedrijf, geen rol meer
spelen.

Ondanks het voorgaande, blijft in principe de stelling,
dat de gemeentelijke Overheid vóór- noch nadelen van
industrievestiging behoeft te hebben, onaangetast. Daar
komt nu echter nog een voorwaarde bij, nl. dat het toch
evenzeer redelijk is om de ondernemer niet meer voor het
industrieterrein te berekenen, dan het hem gekost zou
hebben, indien hij zelf, eventueel in combinatie met ande-
ren, dit terrein bouwrijp zou hebben gemaakt.

Aan deze beide voorwaarden kan slechts op één manier
worden voldaan, nl. indien de indirecte kosten gelijk
zijn aan de indirecte opbrengsten. Dan zijn de netto
totale kosten gelijk aan de directe kosten en betekent het
zonder verlies verkopen door de gemeentelijke Overheid
tevens het kopen tegen de „werkelijke” kosten door het
bedrijf.

In feite is dus een bepaalde structuur van de finan-
ciële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten een
noodzakelijke voorwaarde voor het voeren van een juiste
gemeentelijke politiek ten aanzien van de industrievesti-
ging. De hierboven gestelde eis komt er nl. op neer, dat
uitgaande van een op lange termijn in evenwicht zijnde
begroting, dit in principe aanwezige evenwicht nimmer
door een bevolkingstoename (of -afname) verstoord
mag worden.

Het lijdt geen twijfel, dat het afschaffen van de onder-
nemingsbelasting, hoewel aanvaardbaar op andere gron-
den, hier problemen schept. Problemen, welke er toe
zouden kunnen leiden, dat althans een deel van de hier-
door weggevallen inkomsten verhaald wordt op de prij-
zen van industrieterreinen en dus op de zich uitbreidende

en nieuw vestigende industrie. Een regeling van de finan-
ciële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten zal,
zo zij in afzienbare tijd tot stand mocht komen, hiermee
zeker rekening moeten houden.

Nederlandsch Economisch Instituut.

L. H. KLAASSEN.

BOEKBESPREKING.

*Gemeentebestuur van Amersfoort. De begroting van Amers-
foort in woord en beeld.*

Een gemeentebegroting is een noodzakelijk kwaad.
Noodzakelijk, omdat nu eenmaal ook de gemeentehuis-
houding de tering naar de rading moet zetten en haar
financiële plannen aan de raad moet uiteenzetten. Een
kwaad, omdat toch eigenlijk maar zo weinigen waarde-
ring kunnen vinden voor de massale boekwerken, waarin
zulks pleegt te geschieden en de onbegrijpelijke taal, die
deze spreken. Indien we zeggen, dat de belangstelling voor
de lijvige delen, waarin de verantwoording van de ont-
vangsten en bestedingen wordt neergelegd voor de ge-
middelde burger gelijk is aan nul, zijn we zeker niet ver
van de waarheid af.

De gemeente Amersfoort heeft getracht hierin verande-
ring te brengen door op initiatief¹⁾ van wethouder J.
Koopman een boekwerkje uit te geven, waarin in korte
en duidelijke trekken de essentie van de officiële begroting
is weergegeven in een twintigtal beeldgrafieken met ver-
klarende tekst. Het boekje wordt beschikbaar gesteld aan
alle inrichtingen van voortgezet onderwijs, is verkrijgbaar
bij de boekhandel en wordt ook nog langs andere wegen
onder de bevolking verspreid.

Het gemeentebestuur heeft hiermee blijk gegeven van
een wil om te streven naar een levende democratie, waarin
de bewoners van de gemeente niet slechts hun belastingen
en schoolgelden betalen, maar ook inzicht hebben in de
noodzaak tot het betalen daarvan en in de wijze, waarop
deze gelden worden besteed. Een doel, dat met de uitgave
van het boekje zeker zal zijn gediend.

Het is nu ook weer niet zo, dat een ieder, die even zijn
blik laat gaan over de inhoud van het boekje, haarfijn
toech nog te ingewikkeld. Hij, die zich echter een geringe
moeite wil geven, zal zonder twijfel reeds betrekkelijk
veel over de structuur van de begroting kunnen leren.
Ook raadsleden zullen daar hun voordeel mee kunnen
doen.

En toch bevredigt het boekje niet helemaal. Ondanks
de keurige uitvoering, de fraaie beeldgrafieken en de
prettige druk, ontbreekt er iets. En wel de humor. Niet,
dat we hadden verwacht, dat de gemeente Amersfoort
een beeldroman zou laten verschijnen over haar financiële
plannen voor 1950. Maar wel, dat de taal wat losser en
de beeldgrafieken wat minder formeel waren geweest,
zó dat er bij het lezen van het boekje nog eens een glim-
lach af zou kunnen. De lezerskring zou er nog groter door
zijn geworden en de waardering in niet-ambtelijke kringen
hoger. Ook dit heeft zijn nut voor de democratie.

Doch het idee is nieuw en kerngezond. En vergissen
we ons niet, dan zal het aan navolging zeker niet ont-
breken.

Amersfoort.

L. H. KLAASSEN.

¹⁾ Een initiatief geboren vóór het verschijnen van de populaire
uitgave van de Miljoenennota.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De geldmarkt.

De geldmarkt was ook gedurende de verslagweek we-
derom ruim: Het feit, dat er voortdurend schatkistpapier
verviel, droeg hiertoe mede bij. Een geringe daling van de

saldi van Nederlandse banken bij de circulatiebank ad f 3 mln van 5 op 12 Juni moet dan ook waarschijnlijk aldus worden verklaard, dat de banken dit tegoed, juist met het oog op het feit, dat er toch elke dag geld vrijkomt, vrijwillig enigszins verlaagden en daarmee nieuw schatkistpapier kochten.

De biljettencirculatie bleek op de weekstaat van De Nederlandsche Bank per 12 Juni wederom te zijn gedaald, nl. tot f 2.824 mln; de deviezenvoorraad is daarentegen gestegen en wel tot f 1.039 mln. Het is de vraag of deze ontwikkeling, welke de ruimte op de geldmarkt bevordert, gehandhaafd zal blijven, wanneer het accumuleren van vorderingen op Duitsland een einde zal nemen; men verwacht nl., dat in de tweede helft van het jaar de Nederlandse import uit Duitsland de export daarheen zal overtreffen.

De marktdisconto's bleven zeer laag voor kortlopend papier; Juni, 1 pCt en Juli 1 $\frac{1}{8}$ pCt. De langere termijnen noteerden vrijwel alle 17 $\frac{1}{16}$ pCt. Callgeld noteerde de gehele week $\frac{3}{8}$ pCt, maar het viel vaak moeilijk geldnemers hiervoor te vinden.

De kapitaalmarkt.

Het koersherstel, dat enige weken geleden gevolgd was op de gevoelige daling, welke in Mei op de aandelenmarkt plaatsvond, blijkt zich niet veel verder door te zetten. Gedurende de verslagweek brokkelden vele koersen, zoals uit onderstaand staatje blijkt, zelfs weer enigszins af. Het 60-jarig bestaan van de Koninklijke Olie, welke aandelen het hoofdfonds van de beurs vormen, werd niet gevierd met een extra-dividenduitkering voor de aandeelhouders. Het moge voor aandeelhouders een troost zijn te weten, dat iemand, die 60 jaar geleden één aandeel Koninklijke kocht, dit aanhield, de dividenden knipte en bij de emissies van zijn voorkeursrechten gebruik maakte, thans enige malen millionair is.

Het dividend van de de Djakarta gevestigde Escomptobank (voorheen Nederlands-Indische Escompto Mij) trok nogal aandacht. Uitgekeerd wordt 8 pCt in Indonesisch courant, naar keuze in aandelen of contanten. I.v.m. de Indonesische deviezenbepalingen zal dit laatste op 2 $\frac{2}{3}$ pCt Nederlands courant uitkomen.

Onder de geldzuivering wordt, blijkens een publicatie van het Ministerie van Financiën gedurende de afgelopen week, in het a.s. najaar een streep gezet. Zij, die nog geblokkeerd geld hebben, dan wel tegoed op optie-rekening, worden in feite gedwongen investerings- of beleggingscertificaten te nemen, met als alternatief een renteloos tegoed bij 's Rijks Schatkist, indien op 21 October nog geblokkeerd tegoed of op 18 November 1950 nog tegoed op optie-rekening aanwezig is.

Het agio van certificaten van Amerikaanse aandelen kromp verder in; vele dezer stukken worden thans te Amsterdam op de Amerikaanse pariteit verhandeld:

	9 Juni 1950	16 Juni 1950
Aand. indexcijfers.		
Algemeen	148,9	147,6
Industrie	213,2	212,5
Scheepvaart	141,5	139,9
Banken	122,3	121,7
Indon. aand.	54,9	53,5

Aandelen.

A.K.U.	169	170 $\frac{1}{2}$
Philips	230 $\frac{1}{2}$	234
Unilever	207 $\frac{1}{2}$	200 $\frac{1}{2}$
H.A.L.	151	142 $\frac{1}{2}$
Amsterdam Rubber	130 $\frac{1}{2}$	124
H.V.A.	130	128
Kon. Petroleum	279	271 $\frac{1}{2}$

	9 Juni 1950	16 Juni 1950
Staatsobligaties.		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	81	81
3—3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	98 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{11}{16}$
3 pCt Invest. certif.	99 $\frac{3}{8}$	99 $\frac{5}{16}$
3 pCt Dollarlening	98 $\frac{1}{8}$	98 $\frac{1}{8}$

STATISTIEKEN:

DE BEVOLKING VAN ENKELE NEDERLANDSE GEMEENTEN GEDURENDE DE PERIODE 1850-1950.

Gemeente	19 Nov. 1849	31. Dec. 1909	31. Dec. 1930	31 Dec. 1939	31 Dec. 1945 ¹⁾	1 Jan. 1950	Procentuele toene- ming gedu- rende 1850- 1950
Amsterdam	224.035	566.131	759.286	800.594	770.866	835.835	273
Rotterdam	90.073	417.989	586.285	619.686	616.065	675.905	650
's-Gravenh.	72.225	271.280	443.357	504.262	476.378	558.854	674
Utrecht	47.781	119.006	154.975	165.029	176.674	193.173	304
Haarlem	25.852	69.410	119.851	140.469	150.464	161.982	527
Eindhoven	3.083	5.665	95.567	113.126	129.598	140.555	4.459
Groningen	33.694	74.613	105.303	121.632	128.828	136.556	305
Tilburg	14.645	50.405	78.651	97.250	110.773	120.492	722
Nijmegen	21.218	54.803	81.686	95.121	103.650	110.659	422
Enschede	3.778	34.201	51.889	91.498	97.338	106.882	2.729
Breda	14.743	27.389	44.860	51.811	82.191	89.307	506
Leeuward.	24.490	36.522	48.397	54.973	74.437	78.654	221
Delft	18.449	34.191	50.555	54.957	59.693	64.672	251
Heerlen	4.539	11.021	46.505	50.498	56.291	60.260	1.228
Amersfoort	12.377	23.620	38.534	48.943	52.510	58.063	369
's-Hertogenbosch	21.703	34.928	42.076	48.822	52.413	57.297	164
Zwolle	18.168	34.055	40.473	42.525	45.848	49.313	171
Deventer	15.258	27.787	36.393	41.096	43.091	45.607	199
Vlaar- dingen	7.590	21.885	27.842	31.037	41.541	46.323	510
Almelo	6.628	20.852	32.434	36.248	38.920	41.528	527
Het Rijk ²⁾	3.057	5.858	7.920	8.834	9.304	10.026	228

Bron: C.B.S.

¹⁾ De abnormale wijzigingen in het inwonertal van een aantal gemeenten zijn een gevolg van de oorlogsomstandigheden.

²⁾ In duizenden.

WONINGVOORRAAD IN NEDERLAND.

	Woning- voorraad op 31 Dec. 1939	Aantal wonin- gen vernietigd van 1 Mei 1940 af t/m 30 Juni 1945	Woning- voorraad op 1 Jan. 1950 ¹⁾
Groningen	110.497	1.062	113.075
Friesland	115.274	381	114.903
Drenthe	55.851	423	58.532
Overijssel	133.310	3.312	138.044
Gelderland	213.355	14.095	221.040
Utrecht	119.893	1.502	125.151
N.-Holland ²⁾	458.375	12.749	458.886
Z.-Holland ³⁾	586.820	39.572	554.819
Zeeland	70.020	7.083	70.671
N.-Brabant	213.390	8.503	227.022
Limburg	123.893	3.383	128.462
N.O.-Polder	—	—	1.114
Amsterdam	224.085	3.248	224.018
's-Gravenhage	156.560	8.275	134.719
Rotterdam	182.141	27.751	166.103
Nederland	2.200.678	92.065	2.211.719

Bron: C.B.S.

¹⁾ Bewoonde woningen, leegstaande en beschadigde woningen, noodwoningen, noodboerderijen ten deelwoningen.

²⁾ Incl. Amsterdam.

³⁾ Incl. 's-Gravenhage en Rotterdam.

ROTTERDAM

trekt zowel in

BINNEN- *als*

BUITENLAND

de aandacht als

VESTIGINGSPLAATS
VOOR INDUSTRIEËN

INLICHTINGEN: STADSONTWIKKELING ROTTERDAM, COOLSINGEL 107, TELEFOON 29015
HAVENBEDRIJF GEM. ROTTERDAM, STIELTJESSTRAAT 27, TELEFOON 72960.

Vele VOORDELEN biedt DE ACHTERHOEK

**De Gelderse Achterhoek
en Liemers aangewezen
streek voor nieuwe indu-
strieën of fititalen.**

- In vele gemeenten industrieterrein beschikbaar
- In enkele plaatsen bedrijfsgebouwen disponibel
- Goede, snelle verbindingen

Alle inlichtingen:

WELVAARTSTICHTING OOSTELIJK GELDERLAND, Terborgseweg 63 a, Doetinchem, Telefoon 8340 - 792.

Enschede!

Grootste industriestad
in Oost Nederland.

Moderne geoutilleerde industrieterreinen, aan of bij de havens in het Twente-kandael.

Waterverbinding met de grote zeehavens en het mijngebied. Spoor en/of wegaansluiting.

Personeelsopleiding:

Middelbare Technische School, Machinisten-
school, Ambachtsschool, Hogere en Lagere
Textielschool, Kunstnijverheidsschool e.a. in-
stellingen van Middelbaar en Lager Onderwijs.

Aangename woonstad

Natuurschoon

Recreatie

Alle inlichtingen over Industrievestiging:

Gemeentelijk Grondbedrijf,
Stadhuis, Telefoon K. 5420 - 4041

Heren Industriëlen,

Indien U voornemens mocht zijn in TWENTE industrie te vestigen, verzóómt U dan vooral niet te informeren naar de mogelijkheden, welke de gemeente WIERDEN U biedt!

Te DORP WIERDEN, gunstig gelegen aan de hoofdverkeerswegen en spoorwegverbindingen naar Deventer, Zwolle en Twente, op 5 km afstand van Almelo, op 1½ km afstand van het Twente-Rijnkanaal, zijn zeer gunstig gelegen industrieterreinen, vlak bij de spoorweg, aanwezig.

Te ENTER, gelegen op 4 km afstand van Rijssen, zijn door een groot overschot aan arbeidskrachten, gunstige vestigingsmogelijkheden voor industrieën.

GEMEENTE

Krommenie

Beschikbaar 9000 ca industrieterrein gunstig gelegen voor weg- en watervervoer. Ook in gedeelten te koop of te huur.

Inlichtingen bij het gemeentebestuur

Gemeente

LEEWARDEN

Industrie-terreinen

Gelegen aan:

Grootscheepsvaarwater
Belangrijke wegen
Desgewenst met spoor-
wegaansluiting

Voor onmiddellijke uitgifte beschikbaar 10 ha

In aanleg 30 ha

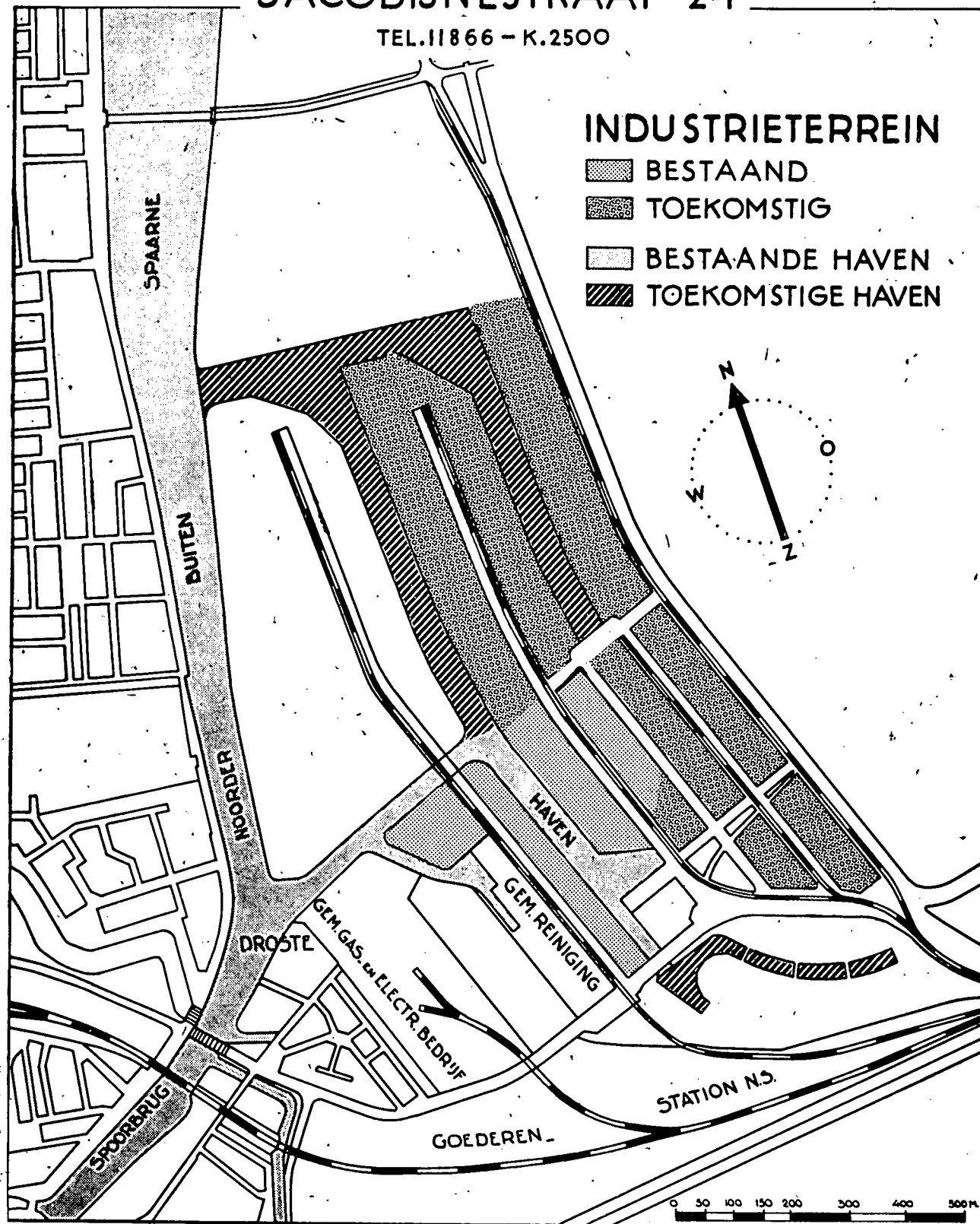
Toekomstige uitbreiding onbeperkt

Inlichtingen te verkrijgen op het bureau van Gemeentewerken, Wissesdwinger 1 te Leeuwarden, Telefoon K 5100/4541.

INDUSTRIEGEBIED HAARLEM

INLICHTINGEN GEMEENTELIJK GRONDBEDRIJF
JACOBIJNENSTRAAT - 24

TEL. 11866 - K. 2500

AMERSFOORT als plaats voor industrieverstiging

In de elders in dit nummer voorkomende advertentie wordt de aandacht gevestigd op vijf belangrijke voordelen, welke Amersfoort biedt als vestigingsplaats voor tal van industriële bedrijven. Op deze plaats zal op elk dezer vestigingsfactoren nader worden ingegaan.

Allereerst het *arbeidsloon*. In 1948 bedroeg de gemiddelde uurverdiensie (inclusief toeslagen, maar exclusief kinderbijslag) van mannelijke arbeiders in de nijverheid van 25 jaren en ouder:

Groep	Amersfoort	Gemeenten met 50.000-100.000 inw.	Stad Utrecht	Nederland
geschoolden	103.1	106.4	108.4	109.1
geoeffenden	92.9	97.6	100.1	99.4
ongeschoolden	86.5	91.2	94.1	92.6

Deze cijfers geven duidelijk de loonstandaard te Amersfoort aan in verhouding zowel tot de omgeving, als tot de gemeenten van ongeveer gelijke grootte en het gehele land.

Vervolgens de *verbindingen*. Met alle grote steden van het land bestaan uitstekende spoorwegverbindingen. Ook met de kolenlevende gebieden in het Zuiden des lands zal, indien de rivierovergang bij Rhenen weer hersteld is, een zeer bruikbare verbinding per rail via Rhenen en Nijmegen bestaan. Wat de auto-verkeerswegen betreft is Amersfoort eveneens uitermate gunstig gelegen. Het knooppunt der reeds bestaande en nog aan te leggen grote rijksautowegen Hoevelaken bevindt zich even ten Oosten van de stad. Door middel van de rivier de Eem staat de weg naar het IJsselmeer en daardoor naar het gehele binnenwaterwegennet voor middelgrote binnenschepen open.

Voor de *transportkosten* is het van belang, dat Amersfoort in het centrum van het land is gelegen, zodat de verbindingen met alle delen van het land betrekkelijk kort zijn. Dit, gevoegd bij de mogelijkheid om uit diverse vervoersmogelijkheden een keus te doen,

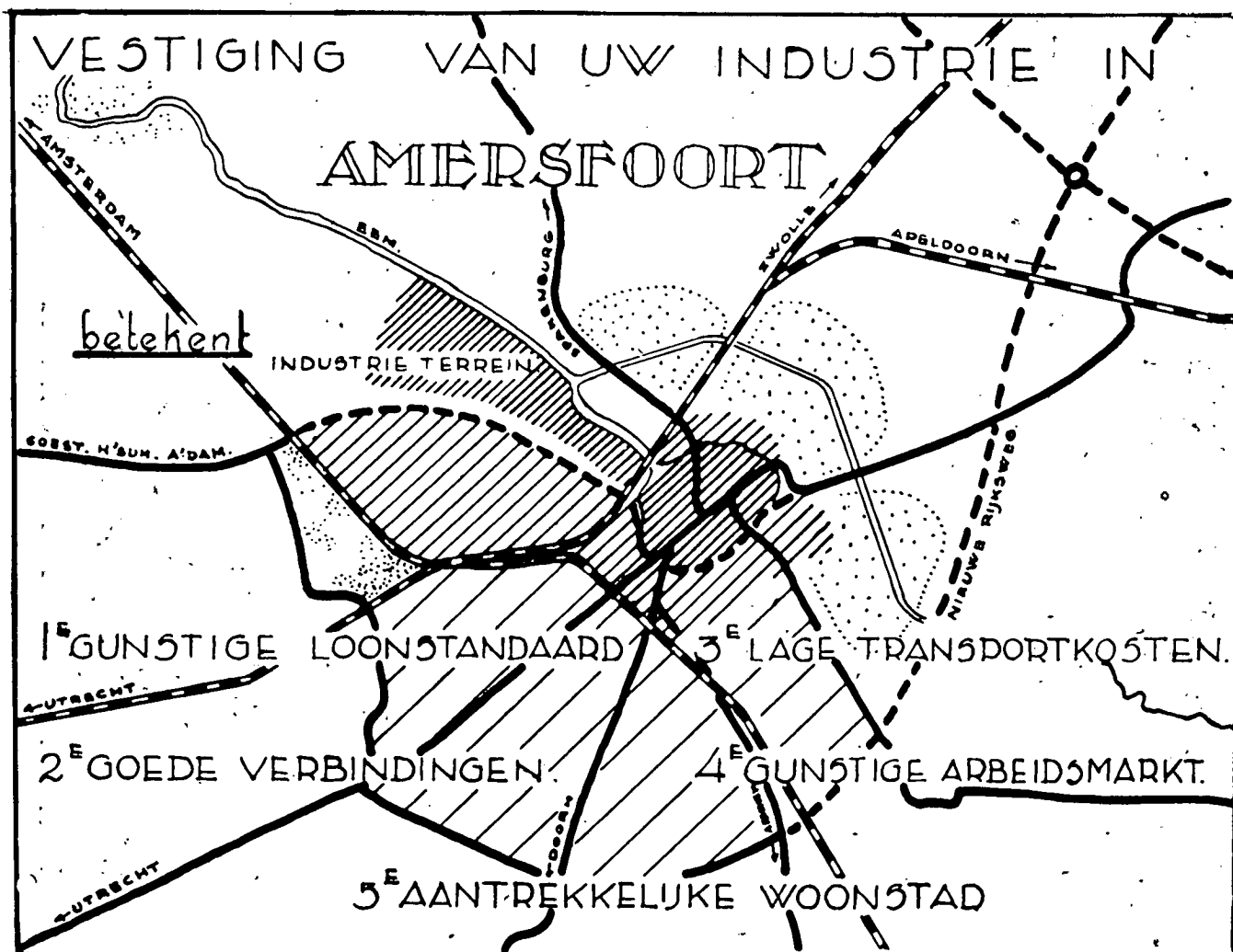
houdt in dat de transportkosten laag kunnen worden gehouden.

Voorts de *arbeidsmarkt*. De situatie op de arbeidsmarkt te Amersfoort en omgeving is momenteel zodanig, dat er speciaal met betrekking tot geoefende en ongeschoolde arbeiders aanwervingsmogelijkheden zijn. Een verruiming van de plaatselijke arbeidsmarkt over de hele linie is te voorzien tengevolge van een te verwachten ruimere toewijzing van bouwvolume voor industrie-woningen.

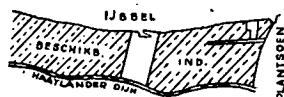
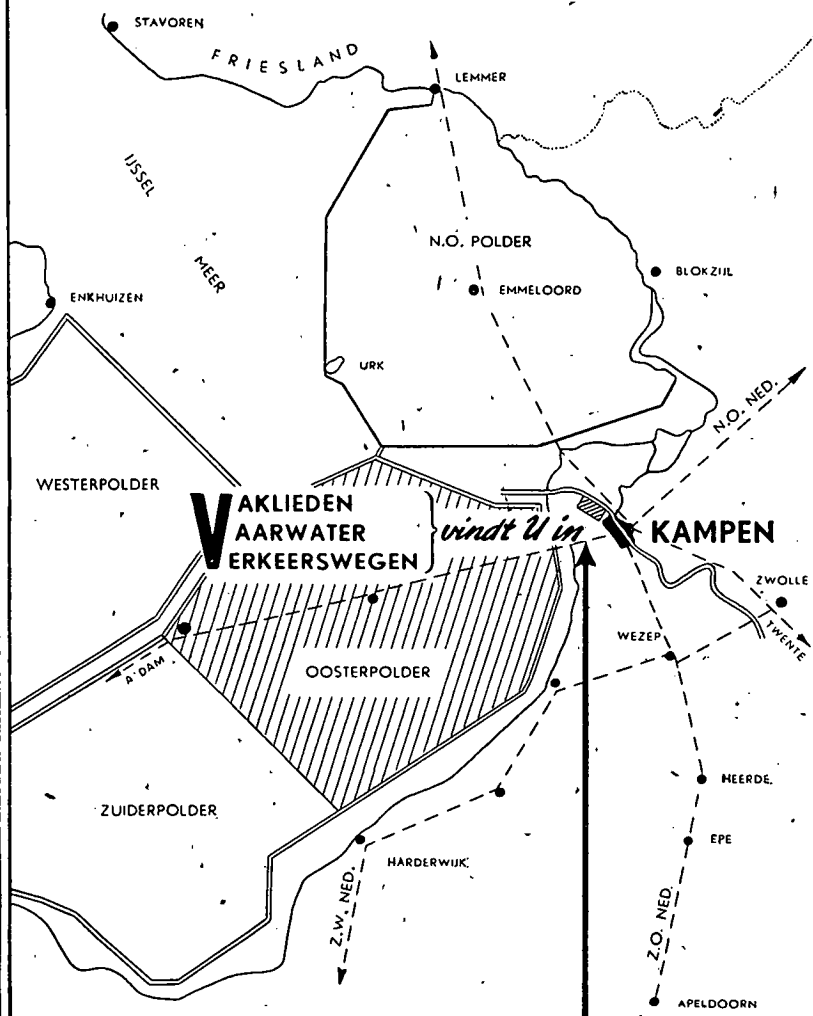
Tenslotte Amersfoort als *woonstad*. In het raam van dit artikel moet worden volstaan met de mededeling, dat de centrale ligging te midden van een prachtige omgeving, de goede verbindingen en niet het minst ook de mooi en ruim aangelegde woonwijken en de vele recreatie-mogelijkheden, Amersfoort tot een alom zeer gewaardeerde woonstad hebben gemaakt.

De hiervoor genoemde factoren wettigen de veronderstelling dat Amersfoort, mede als gevolg van de noodzaak tot industrialisatie van het land, moet rekenen op uitbreiding van de bestaande en vestiging van nieuwe industrie. In 1948 is dan ook een aanvang gemaakt met uitbreiding te geven aan het reeds bestaande industrieterrein. Daarbij is het terrein zodanig in het stadsplan geprojecteerd, dat van alle bovenomschreven transportmogelijkheden het meest volledige profijt kan worden getrokken. De aanleg is intussen zover gevorderd, dat, na de inmiddels reeds plaats gevonden hebbende verkopen, thans nog terreinen beschikbaar zijn. De bodemgesteldheid laat het optrekken van zware gebouwen zonder kostbare funderingen toe.

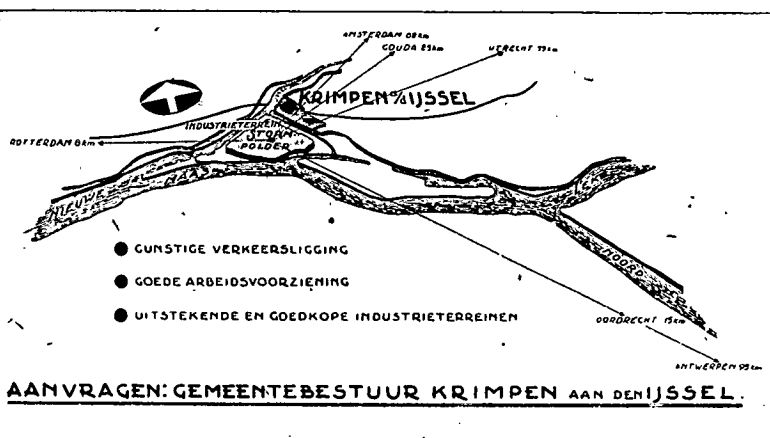
Ten gerieve o.a. van de plaatselijke nijverheid verstrekt het gemeentebestuur van Amersfoort periodiek uitgebreide, door het Nederlandsch Economisch Instituut opgestelde, gegevens betreffende de economische toestand der gemeente. Voor deze gegevens, alsmede voor verdere inlichtingen omtrent het industrieterrein, gelieve men zich te wenden tot het gemeentebestuur van Amersfoort.

*Het oude en het nieuwe land
reiken in **KAMPEN** elkaar de hand!*

IDEAAL GELEGEN BOUWRIJP
INDUSTRIETERREIN à f 2.50 P M²
INLICHTINGEN, TEN STADHUIZE

Diversen

Aangeboden van part. aan part. Mercedes-Benz '40, 6 cyl., 2.3 l., schuifdak, als n., geen olie. Tel. 22092 Utrecht, tussen 10 en 5 uur. Na 6 uur Tel. 3391 Laren.

Aangeboden Motor-Scooter, 98 cc. met reserve-wiel, merk „Corgi” (Engels). Tel. 22092 Utrecht, tussen 10 en 5 uur. Na 6 uur Tel. 3391 Laren.

Standard Vanguard 1948, v. part. alleen aan part., 41.000 km gelopen. Zeer goede wagen, pr. st. Frankenslag 173, Den Haag, Tel. 554810.

Aan dit nummer is een
integvel toegevoegd van

★
**De Wester-
boekhandel**

★
**NIEUWE
BINNENWEG 331 b
te Rotterdam**

INDUSTRIE- TERREIN

te koop in de gemeen-
te **Capelle aan den
IJssel**; gunstig gelegen
aan de 's-Gravenweg;
2 km van grens Rotter-
dam. f 6.— per m².

★
Brieven aan het
gemeentebestuur.

ADVERTEER IN DE E.S.B.

ALMELO

Bloeiende, gevestigde industriestad van 42.000 inwoners.

Achterland met 100.000 inwoners: arbeidsreservoir en verzorgingsgebied.

Industrieterrein aan het Twente-Rijnkanaal, oppervlakte 26 ha. netto, gunstige voorwaarden.

1 Mei 1951, geëlectriceerde spoorverbinding met het Westen.

Sociale rust.

Grote behoefte aan metaalverwerkende en chemische industrieën.

N.V. BRONSWERK

GEVESTIGD TE AMERSFOORT

Uitgifte van f 800.000,— aandelen B aan toonder,

In stukken van f 1000.— nominaal,

ten volle delende in de winst van het boekjaar 1950 en volgende jaren, tot den koers van 108 pCt.

N.V. NEDERLANDSCHE FABRIEK VAN BRONSWERKEN VOORHEEN BECHT & DYSERINCK

GEVESTIGD TE AMSTERDAM

Uitgifte van f 250.000,— aandelen aan toonder,

In stukken van f 100.— nominaal,

ten volle delende in de winst van het boekjaar 1950 en volgende jaren, tot den koers van 130 pCt.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op eerstgenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van aandelen A of B in de N.V. Bronswerk en op de aandelen N.V. Nederlandsche Fabriek van Bronswerken voorheen Becht en Dyserinck, uitsluitend voor houders van aandelen in deze Vennootschap, openstellen op

Woensdag 28 Juni 1950

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur, bij de kantoren van de

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. te AMSTERDAM, ROTTERDAM, 's-GRAVENHAGE en AMERSFOORT,

De Twentsche Bank N.V. te AMSTERDAM, ROTTERDAM en 's-GRAVENHAGE,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 20 Juni 1950. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. **De Twentsche Bank N.V.**

Amsterdam, 20 Juni 1950.

N. V. ROTTERDAM

vraagt

aanbiedingen van INDUSTRIETERREINEN, ZANDGROND,

gelegen in gemeenten, die daadwerkelijk aan de vestiging en de instandhouding, van industrieën medewerken.

Aanbiedingen te richten tot de Directie, Postbus 584, Rotterdam.

ZEVENBERGEN:

de gemeente van de toekomst!

Tussen Rotterdam en Antwerpen ligt

ZEVENBERGEN

Alle drie gemeenten liggen aan ruim vaarwater
prachtige verkeerswegen en
intensieve spoorwegverbindingen

Om van andere voordelen niet te spreken!

Juist iets voor industrie

★ Adverteer in dit blad ★

Economisch - Statistische Berichten

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W).
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.
Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie, 14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26,— per jaar voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-tarief f 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.